

KORNAI90¹

WORKSHOP ÉS KONFERENCIA 2018

A Köz-Gazdaság összefoglalója

Kornai János 2018. januárjában ünnepelte 90. születésnapját. Ebből az alkalomból, tisztelegve Kornai János életműve és munkássága előtt a Köz-Gazdaság folyóirat különszámot jelentetett meg, míg a Budapesti Corvinus Egyetem rendezvény-sorozatot indított. A Köz-Gazdaság kiemelten fontosnak tartja, hogy a tanulmányokon túl a hazai közgazdasági gondolkodást befolyásoló és alakító témáknak helyt adjon, illetve a jelentős eseményekről beszámoljon.

A Kornai János tiszteletére rendezett eseményekről, így a januárban –Olivier Blanchard, Bruno Dallago, Grzegorz W. Kolodko és Gerard Roland részvételével zajlott műhelybeszélgetésről és a februárban tartott két napos nemzetközi konferenciáról (aminek a programját az alábbiakban közöljük), annak kiemelt előadóinak (Eric Maskin, Geoffrey M. Hodgson, Erik Berglof, Philippe Aghion és Szelényi Iván) előadásairól, illetve két panelelőadásról és Kornai János kínai tanítványainak prezentációiról és ke-rekasztalbeszélgetéséről ebben a számban részletes beszámolót közöl.

A beszámolók elkészítésében nyújtott odaadó segítségéért itt is szeretnénk köszönetet mondani Balogh Attilának, Bartók Viktornak, Halász Győző Mihálynak, Kozák Sándornak, Lovas Anitának, Mihályi Péternek, Nyisztor Tamásnak és Varjú Bencének, valamint a Corvinus Kioszk munkatársainak Baksa Máténak és Kozma Miklósnak.

Köszönettel tartozunk Kornai Jánosnak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a konferencián elmondott zárszavának szövegét.

***

THE IMPORTANCE OF KORNAI'S RESEARCH TODAY

Day 1: February 21, Wednesday			
Registration of participants, Wednesday, 8:00-9:00 III. a.			
Welcome address, 9:00-9:30 III. a.			
Attila Chikán (Former Rector of Corvinus University of Budapest)			
Miklós Rosta (Head of Organizing Committee, Corvinus University of Budapest, School of Economics)			
SESSION 1 Keynote speaker 9:30-10:15 III. a.			
Eric Maskin, (Harvard University), Nobel Laureate			
Coffee break 10:15-10:45 Aula			
SESSION 2 Wednesday, 10:45 – 12:15			
Panel 2 III. a.			
Panel 1 E 2001 Trust and cronyism Chair: Mária Csanádi (HAS CERS) György Lengyel (CUB) - Laura Szabó (CUB) Elites' Trust in Institutions: The Hungarian Political Elite Compared	Panel 2 III. a. Public debt management Chair: István Benczes (CUB) Niclas Berggren (The Research Institute of Industrial Economics (IFN)) - Christian Bjørnskov (Aarhus University) Regulation and government debt	Panel 3 E 69 Civil society, populism Chair: Andrea Szalavetz (HAS CERS) Zoltán Ádám (CUB) Institutional roots of authoritarian populism: The problem of over-centralization with reference to post-1990 Hungary	Panel 4 E 218 History of economic thoughts Chair: Péter Gedeon (CUB) Péter Mihályi (CUB) The theories of János Kornai and a less known Hungarian economist, Ferenc Jánossy on unbalanced economic growth
István János Tóth (HAS CERS) - Miklós Hajdu (CUB) Cronyism in Hungary: Empirical analysis of public tenders 2010-2016	Csaba László (CUB) State debt in statistics and in reality: What is the impact of the seizure of the private pension fund system on the long-term financing of the state?	Attila Bartha (CUB) Deviation Again? Understanding Populism in Central Eastern European Development of Capitalism and Democracy	Aladár Madarász (HAS CERS) "The pivot of which everything turns" Entrepreneurship, capitalism and Schumpeter – fragments of a conceptual history
József Péter Martin (Transparency International Hungary) The Interplay between Cronyism and Economic Policy – the Case of Hungary	Tamás Vasvári (University of Pécs) Bail-out of Hungarian municipalities: short and long-term effects	Ilona Tomova (Bulgarian Academy of Sciences) The Nationalistic Challenge to the Liberal Political orientation: The Rise of Anti-Gypsism and Islamophobia in Bulgaria	
LUNCH 12:15-14:15			
13:10-13:30 Wind Quintet 13:30-14:00 Wu Jinglian (Chinese Academy of Social Sciences)'s video message screening III. a.			

<p>SESSION 3 Wednesday, 14:15-16:00 III. a.</p> <p>János Kornai's insights for China's transformation Chair: András Székely-Doby (CUB)</p> <p>David Daokui Li (Director of the Center for China (CCWE) at Tsinghua University's School of Economics and Management (SEM)) "The Chinese Ideology" Chenggang Xu (Professor of Economics, Cheung Kong Graduate School of Business) „Analyzing Political Economic Regime Changes in China" Yijiang Wang (Associate Dean, Cheung Kong Graduate School of Business), "War, Peace, and the Making of the State: A Theory of Social Order." Chong-en Bai (Executive Associate Dean, Tsinghua University's School of Economics and Management (SEM)) „Selective Helping Hand"</p>			
<p>Coffee break 16:00-16:30 Aula</p>			
<p>SESSION 4 Wednesday, 16:30-18:00</p>			
<p>Panel 5 III. e.a. Planned Economy II Chair: Balázs Hámori (CUB)</p>	<p>Panel 6 E 69 Society Chair: Péter Mihályi (CUB)</p>	<p>Panel 7 E 218 Transition I Chair: Dóra Piroška (CUB)</p>	<p>Panel 8 E 2001 Innovation and Finance Chair: Ágnes Nagy (National Bank of Romania)</p>
<p>Liudmyla Vozna (independent researcher) Asymmetric Information and its Relation with the Type of Equilibrium in the Planned Economy</p> <p>Ágnes Orosz (HAS CERS) Hungary within the East Central European welfare state regime</p>	<p>Éva Berde (CUB) – László Tőkés (CUB) Shortage for the old and paradise (or hell) for the young?</p>	<p>Dóra Györfly (CUB) What remains of the ideals of transition?</p>	<p>István Magas (CUB) Financial adjustments to external shocks: Empirical evidence from some EU members and transition countries (1993-2014)</p>
<p>Ilona Cserhádi (CUB) - Imola Csóka (CUB) - Tibor Keresztély (CUB) The recent role of government in mitigating socio-economic gaps</p>	<p>Slawomir Czech (University of Economics in Katowice) - Anna Zachorowska-Mazurkiewicz (Jagiellonian University) - Origins of institutions in the perspective of institutional economics: A case study of women and men in pensions systems</p>	<p>Áron Perényi (Swinburne University of Technology) – Alexis Esposito (Swinburne University of Technology) - Malcolm Abbott (Swinburne University) - Jill Bamforth (Swinburne University) Path dependency of institutional reform from an economic transition perspective: The case of Argentina</p>	<p>Edina Berlinger (CUB) - Anita Lovas (CUB) The effects of state subsidy on early stage innovation financing</p>
<p>Agnes Nagy (Babeş-Bolyai University) - Annamária Dézsi-Benyovszki (Babeş-Bolyai University) - Imre Székely (Babeş-Bolyai University) Composite indicator of financial systemic stress</p>	<p>Michael Landesmann (WIIW) - Ivano Cardinale (Goldsmiths University of London) Europe's 'other transition': addressing Rodrik's trilemma through evolving intermediate state structures</p>	<p>Ágnes Nagy (Babeş-Bolyai University) - Annamária Dézsi-Benyovszki (Babeş-Bolyai University) - Imre Székely (Babeş-Bolyai University) Composite indicator of financial systemic stress</p>	<p>Agnes Nagy (Babeş-Bolyai University) - Annamária Dézsi-Benyovszki (Babeş-Bolyai University) - Imre Székely (Babeş-Bolyai University) Composite indicator of financial systemic stress</p>
<p>SESSION 5 Keynote speakers 18:10-18:50 III. a.</p> <p>Welcome address by Erik Berglof, (London School of Economics)</p> <p>Geoffrey Hodgson, (Hertfordshire Business School, University of Hertfordshire) "Mythical Markets"</p> <p>Conference dinner 19:30 Venue : Gerbeaud</p>			

Day 2 February 22, Thursday			
WELCOME COFFEE 8:00 to 9:00 Aula			
SESSION 6 Keynote speaker 9:00 to 9:45 III. a. Philippe Aghion, (Collège de France, Harvard University, London School of Economics)			
Coffee break 9:45-10:15 Aula			
SESSION 7 Thursday, 10:15-11:45			
<p>Panel 9 III. e.a. Soft Budget Constraint I Chair: Dóra Györfy (CUB)</p> <p>Imre Fertő (HAS CERS)-Štefan Bojnec (University of Primorska)-József Fogarasi (AKD)- Ants Hannes Viira (EMU) Soft budget constraint and the reform of the Common Agricultural Policy: A comparative analysis</p> <p>Klaus Nielsen (Birkbeck, University of London) The prevalence of the soft budget constraint syndrome: Institutional preconditions</p> <p>Péter Halmosi (University of Szeged) The role of „soft budget“ constraint in the financial crises of Detroit and Puerto Rico - Comparison</p>	<p>Panel 10 E 2001 Growth Chair: Andrea Éltető (HAS CERS)</p> <p>Yang Zhou (West Virginia University) The “Checks and Balances” in the Socialist Regime: the Party Chief and Mayor Template</p> <p>Gábor Kutasi (CUB) Transition from command economy to macroeconomic populism: the Baltic case</p> <p>Damian Tobin (SOAS University of London) Currency Internationalisation and the Problem of Parallel Markets: A Historical Perspective on Hong Kong’s Renminbi market</p>	<p>Panel 11 E 69 Transition II Chair: András Simonovits (HAS CERS)</p> <p>Tamás Mellár (University of Pécs) Can economics be free from the neoclassical market doctrine? (Continuing the anti-equilibrium)</p> <p>Tamás László Balogh (CUB) - Attila Tasnádi (CUB) Mixed duopolies with advance production</p> <p>Balázs Felsmann (CUB - REKK) - András Mezősi (CUB - REKK) - László Szabó (CUB - REKK) Market versus bureaucracy: Price regulation in the EU electricity retail sector</p>	<p>Panel 12 E 218 Kornai’s market theory Chair: Dániel Deák (CUB)</p> <p>László Jankovics (European Commission) Independent fiscal institutions: „new kids on the block” in economic policy</p> <p>László Zsolnai (CUB) Ethics and Market: The Crowding Effect</p> <p>Ádám Kerényi (HAS CERS) János Kornai’s contribution to and beyond mainstream economics</p>
LUNCH BREAK 11:45-12:45 Aula			

SESSION 8 Thursday, 12:45-14:15		
<p>Panel 13 E 2001 Soft Budget Constraint II Chair: Zoltán Ádám (CUB)</p> <p>Katalin Botos (PPCU) SBC in historical analysis</p> <p>Ágnes Vidóvics-Dancs (CUB) - János Száz (CUB) The SBC syndrome as a put-call phenomenon</p> <p>Zsolt Havran (CUB) - Krisztina András (CUB) Understanding Soft Budget Constraint in Western-European and Central-Eastern-European professional football</p>	<p>Panel 14 III. a. U-turn Chair: Iván Major (HAS CERS)</p> <p>Matthew Stenberg (University of California, Berkeley) - Laura Jakli (University of California, Berkeley) Subnational Institutional Conversion and Democratic Decline in Eastern Europe</p> <p>Paul Hare (Heriot-Watt University) State-building for the Market Economy in Eastern Europe</p> <p>Lajos Bokros (CEU) Nothing is irreversible: The Wholesale Reversal of Structural Reforms in Hungary</p> <p>Coffee break 14:15-14:45 Aula</p>	<p>Panel 15 E 218 Centralisation Chair: Ádám Kerényi (HAS CERS)</p> <p>András Semjén (HAS CERS) - Zoltán Herrmann (HAS CERS) - Marcell Le (ELTE) The desired goals and actual short-term consequences of the centralisation of public education in Hungary</p> <p>Dániel Deák (CUB) Over-Centralisation in Hungarian Higher Education: Reasons and consequences</p> <p>Éva Krenyácz (CUB) Modify management thinking in health care: impact of centralization</p>
<p>Round Table Discussion on China 14:45 – 16:00 III. a.</p> <p>Moderator: András Székely-Doby (CUB) David Daokui Li (Director of the Center for China (CCWE) at Tsinghua University's School of Economics and Management (SEM)) Chenggang Xu (Professor of Economics, Cheung Kong Graduate School of Business) Yijiang Wang (Associate Dean, Cheung Kong Graduate School of Business), Chong-en Bai (Executive Associate Dean, Tsinghua University's School of Economics and Management (SEM)) Yingyi Qian (Dean, Tsinghua University's School of Economics and Management (SEM))</p> <p>SESSION 9 Keynote speaker 16:00 – 16:30 III. a.</p>		
<p>Iván Szelényi, (Yale University, NYUAD): János Kornai's theory of socialism János Kornai's remarks 16:30 III. a.</p>		

I. Comparative Economics and Economic Systems – The impact of János Kornai's thoughts – Workshop, 2018. január 18.

- Mihályi Péter: *Olivier J. Blanchard „Rethinking Stabilization Policy: Evolution or Revolution előadásáról szóló beszámoló*
- Baksa Máté: *Optimizmussal tekinteni az eurózónára! – Interjú Bruno Dallagoval*
- Kozma Miklós: *Nem Trump Amerikája, hanem Hszi Csin-ping Kínája és Macron Franciaországa lehet számunkra követendő – miért is? Interjú Grzegorz Kołodkoval*

II. The importance of János Kornai's research for understanding the changing role of the state in the economy – Konferencia, 2018. február 21-22

- Trautmann László: *Kornai János munkássága nemzetközi tükrökben*
- Halász Győző Mihály - Kozák Sándor: *Beszámoló Eric Maskin előadásáról*
- Balogh Attila – Varjú Bence: *Beszámoló Eric Berglöf előadásáról*
- Balogh Attila – Varjú Bence: *Beszámoló Geoffrey M. Hodgson előadásáról*
- Lovas Anita – Halász Győző Mihály: *A növekedés újragondolása Kornai Jánossal - Philippe Aghion a növekedésről és innovációról*
- Nyisztor Tamás: *Beszámoló Szelényi Iván előadásáról*
- Bartók Viktor: *Beszámoló Mihályi Péter „The theories of János Kornai and a less known Hungarian economist, Ferenc Jánossy on unbalanced economic growth” című panelelőadásáról*
- Bartók Viktor - Kozák Sándor: *Beszámoló Yang Zhou „The “Checks and Balances” in the Socialist Regime: the Party Chief and Mayor Template” című panelelőadásáról*
- Katona Márton – Trautmann László: *János Kornai's insights for China's transformation - Beszámoló David Daokui Li, Chenggang Xu, Yijiang Wang, Yingyi Qian és Chonggen Bai előadásáról, illetve a Roundtable discussion on China című kerekasztalbeszélgetéséről*
- Kornai János: *About the value of democracy and other challenging research topics - Closing remarks at the conference*

**COMPARATIVE ECONOMICS AND ECONOMIC SYSTEMS
– THE IMPACT OF JÁNOS KORNAI’ THOUGHTS
– WORKSHOP, 2018. JANUÁR 18 .**

**OLIVIER J. BLANCHARD „RETHINKING STABILIZATION POLICY:
EVOLUTION OR REVOLUTION”**

A konferencia legismertebb külföldi vendége, Olivier J. Blanchard „*Rethinking Stabilization Policy: Evolution or Revolution*” címmel tartott egy közel egy órás előadást. Az MIT és a Harvard egyetemek egykori tanárának nevét a magyar közgazdász-társadalom leginkább azért ismeri, mert ő volt a Nemzetközi Valutaalap (IMF) vezető közgazdásza 2008 őszén, akkor, amikor a magyar gazdaságot csak az IMF gyors és nagyvonalú döntése tudta megmenteni az összeomlástól. A magyar tőzsde október 8-án zuhanórepülésbe kezdett, 9-én befagyott az állampapír-piac, az euró árfolyama két nap alatt 252 Ft-ról 272-re szökött fel. Akkor – szerencsénkre – Magyarországnak sok barátja, támogatója volt Washingtonban, Berlinben, Párizsban és Londonban, így a válság kirobbanását követően öt napon belül megszületett a döntés: az IMF, az EU és a Világbank 25 milliárd dollárnyi gyorshitellel meg fogja menteni Magyarországot. Így is történt.

A világ egésze persze nem úszta meg olyan olcsón a válságot, mint Magyarország. A pénzügyi válság hosszan elhúzódott – Blanchard előadása éppen arról szólt, hogy ma, közel 10 évvel a válság kirobbanása után, milyen tanulságokat lehet és kell levonni. Érvényesek-e továbbra is azok a közgazdasági elméletek, amelyeket a világ nagy egyetemmein – és így a Budapesti Corvinus Egyetemen is – makroökonómia címen tanítunk? Amit Blanchardtól hallottunk, az valójában egy másik amerikai világnagysággal, Lawrence H. Summers professzorral közösen írt 40 oldalas *paper* bemutatása volt (ld. www.nber.org/papers/w24179). Mint kiderült, végső soron a két társszerző az együttgondolkodás során alapvetően eltérő következtetésre jutott. (Ilyen *paper*-t nagyon ritkán lehet olvasni!)

Mint az előadás és a *paper* címe már előre elárulta, az egyik szerző (Blanchard) szerint „nincs is olyan nagy baj”, a közkézen forgó makroökonómiai tételek továbbra is érvényesek, ezek csak kiegészítésre, árnyalásra szorulnak, vagyis menni kell tovább az úton (*evolution*). A szerzőtárs, Summers szerint viszont mindent újra kell gondolni (*revolution*). Egyrészt azért, mert a 2008-ban kirobbant válság ugyan lezárult, de a fejlett piacgazdaságok összessége máig nem tudott visszatérni a korábbi növekedési pályára. Másrészt meg azért, mert napjainkban az alacsony kamatok és a világszerte mindenütt magas államadóssági szintek miatt, a menetrendszerűen kialakuló, következő recesszió leküzdésére nincs semmilyen eszköze a világ nagy kormányainak és a nemzetközi pénzügyi intézményeknek. 2008-at követően szó szerinti és átvitt értelemben a kormányok elhasználták az összes puskaport, ha jön a következő recesszió nem lesz mivel lőni. Sem szellemi, sem pénzügyi muníció nincs elegendő.

Kinek van, kinek lesz igaza, az egyik vagy a másik amerikai világsztárnak? Blanchard professzor azzal zárta előadását, hogy ez majd csak 10 év múlva fog eldőlni. Mit

tehet ehhez hozzá e sorok írója? Azt kívánja, hogy mindannyian, akik ott lehettünk az előadáson, Kornai János, Olivier Blanchard és a III-as előadót megtöltő kb. 200 főnyi hallgatóság jó egészségben élje meg 2028-at.

Mihályi Péter²

***

OPTIMIZMUSSAL TEKINTENI AZ EURÓZÓNÁRA! – INTERJÚ BRUNO DALLAGOVAL

Bruno Dallago közgazdász, a Trentói Egyetem professzora, a Berkeley, a University of North Carolina és a Kyoto University vendégoktatója, illetve az MTA Külső Tanácsadó Testületének tagja. Legutóbb a Kornai90 konferencia alkalmából járt Budapesten, de egyébként is gyakran megfordul itt, kitűnően tud magyarul. Az eurózóna jövőjéről, Kornai professzorhoz fűződő kapcsolatáról és a finom ételekről beszélgettünk.

– **Minek köszönhető, hogy magyarul beszélgethetünk? Mikor volt alkalma ilyen szépen megtanulni a nyelvet?**

– Az igazat mondom, ugye? Az igazi ok az, hogy én nagyon szeretek jól enni: keveset, de jól. És szeretek utazni. Amikor hallgató voltam, nem volt pénzem, de szerettem volna külföldre menni. Akkoriban még nem létezett ERASMUS, az egyetlen esélyem az volt, hogy az olasz külügyminisztériumtól kértem ösztöndíjat, és Magyarországra kaptam. 1972-ben két hetet töltöttem Budapesten egy konferencián, ami az 1968-as gazdasági reform eredményeivel foglalkozott. Ekkor már az utolsó évben voltam a master programomban, és úgy döntöttem, erről fogom írni a disszertációm. Amikor befejeztem, visszajöttem, és itt dolgoztam a Marx Károly Egyetemen. Időközben megismerkedtem egy magyar lánnyal, aki most már 42 éve a feleségem. Neki volt egy csodálatos nagymamája, aki a legjobb szakács volt a világon, és állandóan magyarul beszélt hozzánk. Kérdezte tőlem, hogy mit tudok főzni, mert látta, hogy szeretem a jó dolgokat. Nos, akkor mondtam, hogy meg kell tanulnom magyarul. Azóta minden évben legalább kétszer, háromszor, négyszer jövök Magyarországra, hogy együtt dolgozzunk az itteni kollégákkal. Mikor megszülettek a gyerekeink, én kértem, hogy beszéljünk magyarul, mert szerettem volna, hogy tanulják meg a nyelvet. Nagyon kedves nyelv, és a magyar egy rendkívül érdekes kultúra.

---

² tanszékvezető, egyetemi tanár, BCE Makroökonómia Tanszék. Az interjú eredetileg a Kioszk 2018 februári számában jelent meg.

– Mi a legfrissebb, legkedvesebb kutatási témája most?

– Hosszú távon a legfontosabb kutatási területem Közép- és Kelet-Európa, a szocialista rendszer, az átmenet és különösen a visegrádi országok működése. Nemrég publikáltam egy könyvet Steven Rosefielde professzorral, ő Oroszországról és Ukrajnáról írt, én pedig a visegrádi országokról.

Ez még mindig fontos kutatási témám, de az első most határozottan az euró-zóna. Nem igazán értjük az euró-zónát, ezt a „*furcsa állatot*”, és ebből a szempontból Kornai János megközelítése, kutatási módszere nagyon fontos, annak ellenére is, hogy ő közvetlenül nem foglalkozott az euróval. Azért fogadtam nagyon szívesen ezt a meghívást, mert most lesz alkalmam arra, hogy sok mindent újraolvassak, és az ő korábbi munkáit most még inkább érvényesnek érzem.

A harmadik téma, amit kutattam, és amiről publikáltam, a vállalkozások, amik létfontosságúak a versenyképességhez. Azt hiszem, a jövőben majd azzal is kell foglalkozni, hogy mik az euró hatásai a vállalkozásokra. Olaszország például világhírű volt a vállalkozások szempontjából, rengetegen vállalkoztak – most alszunk, most félünk, most várunk. Mi történt? Szerintem nagyrészt nem maga az euró hatott negatívan, hanem inkább az a mód, ahogyan mi megközelítettük az eurót. Azt hittük, hogy az euróból csak keresni fogunk, csak ingyen fogunk enni, és nem értettük meg időben, hogy ha egy közös pénzbe lépünk be, akkor másképpen kell viselkedni, másképpen kell dolgozni, másképpen kell szervezni, és hogy át kell alakítani az intézményeket.

– Az európai intézményrendszer sok kihívással néz szembe, a konferencia előadásában mégis azt mondta, optimista az euró-zóna jövőjével kapcsolatban. Miért gondolja így?

– Az euró-zónával kapcsolatban vagyok optimista, és nem egyes országokkal kapcsolatban, ez fontos különbség. Nem félek a populizmustól, mert szerintem nem lesz túlsúlyban. A populizmus ugyanis megmutatja, hogy nem járható út, hogy nem lehet várni, hogy nem lehet remélni, hogy a problémák maguktól elmúlnak. Csinálni kell valamit. És itt jön a pozitív várakozásom: a félelem a populizmustól és a szélsőjobboldali iránytól jól magyarázza, hogyan változott a német politikai helyzet. Nemcsak a német szövetségi kormány, de a Bundes Bank is támogatja, hogy menjünk tovább a politikai unió felé, hogy hozzunk létre európai pénzügyi alapot, amiből majd a likviditási problémákkal küzdő országokat lehet támogatni, és így tovább. Vagyis lehet bízni, legalábbis egy kicsit, a különböző országokban. Idáig a merev fegyelem volt az uralkodó szemlélet, ami a konvergencia-paramétereket illeti.

Most én azt hiszem, hogy ha egy közös európai pénzügyi és gazdasági miniszteri pozíció létrehozása felé haladunk, az hosszabb távon nagyobb rugalmasságot tesz majd lehetővé. Attól függően, hogy milyen az egyes országok helyzete, és mit akarnak csinálni az országok. Egy olyan országban, mint Olaszország, ahol a termelékenység már 25 éve stagnál, világosan látszik, hogy tenni kell valamit. Ha például az olasz kormány kidolgoz egy komoly pénzügyi befektetési programot, és ezt az EU elfogadja, akkor nem kell majd rövid távon csökkenteni az adósságot, lehet majd kapni egy kis időt és rugalmasságot. Ez komoly előrelépés lesz.

Szerintem Görögország szerepe rendkívül fontos ebben, mert a görögök megmutatták, hogy bár nagyon rossz volt, ami ott történt, de nem volt halálos. Az a fontos,

hogy sikerült végigcsinálniuk, megfizették az árat, mert bent akartak maradni. A németek ezért egyre inkább azt érzik, hogy meg lehet bízni bennük – és talán másokban is. Ráadásul az amerikai és az angol külpolitikai álláspont alapján világos a németeknek, hogy a saját érdekük, hogy az Európai Unió és az eurózóna jól működjön. Ehhez pedig reformokra van szükség. Úgy látom, hogy megvan minden elem: a németekben megvan a hajlandóság, Franciaország pedig politikailag erős. Ezért azt hiszem, hogy elkezdődött egy komoly átalakulási időszak, ami – bár sokáig tarthat – a végére egy másfajta eurózónát eredményezhet. Nem leszünk egy ország, nem lesz egy kormányunk, talán nem is lesz teljes politikai unió, de meglesznek a feltételek ahhoz, hogy az euró erős legyen, és az euró hatása a nemzetgazdaságokra pozitív legyen.

– Mi lehet a jövő? A nem eurózóna-tagországok is belépnek majd idővel, vagy hosszú távon is kétsebességu lesz az európai fejlődés?

– Az EU most is két- vagy többsebességes, és ezzel nincs is baj: nagyobb rugalmasságot ad politikailag és gazdaságilag is. Azokra az országokra, akik bizonyos megállapodásokhoz nem akarnak csatlakozni, ezt nem kell rákényszeríteni – ugyanakkor így többletforrásoktól is eleshetnek. Minden döntésnek ára van. Ha akartok, menjetek egy kicsit lassabban, de ha holnap gyorsítani akartok, dönthettek úgy is.

Az eurózóna egy kicsit más műfaj: nem lehet válogatni, vagy az egészet kéri, vagy semmit. A pénz talán az egyetlen tényező a gazdaságban, amiről egészében lehet dönteni, és ez teljesen más. Ahogyan mondtam ma délelőtt, szerintem rendkívül fontos, hogy Magyarország belépjen az eurózónába, de ne kövesse el azokat a hibákat, amiket például Olaszország elkövetett. Tehát meg kellene hirdetni, hogy bizonyos idő múlva csatlakozunk, de azokat a reformokat, amik a gazdaság felzárkóztatásához szükségesek, azonnal el kellene indítani. Így Magyarország nem esne bele abba a csapdába, amibe Olaszország, Portugália vagy Spanyolország belesétált. A magyar gazdaság rendkívül nyitott, nagyon fontosak a német, osztrák, holland és talán olasz gazdasági kapcsolatok. Emellett ugyanakkor szerintem még nem elég erős, egyelőre nem áll készen a csatlakozáshoz, ezért fejleszteni kell. Annak az országnak, amelyik később kezdi a fejlődést, megvannak az előnyei, mert tud tanulni a többi ország példáiból. De meg kell érteni, hogy semmi nincs ingyen: dolgozni és harcolni kell azért, hogy bevegyenek a klubba.

– Ön szerint mi a legfontosabb Kornai professzor munkásságából, miért releváns most és a későbbiekben?

– Szerintem a legfontosabb, hogy ő nagyon világosan megmutatott a közgazdászoknak egy dolgot. Mégpedig azt, hogy a gazdaságban nem lehet egy picit venni valamiből. Meg kell érteni, hogy a kis darabok részei egy nagyobb rendszernek, együttműködnek a többi résszel. Hatnak és őket is hatások érik. Mi, kutatók, nem tudunk mindent kezelni, ezért egy-egy részletre összpontosítunk, de rendszerben kell gondolkodnunk. Úgy gondolom, hogy az eurózónát tekintve is ezt a szemléletet kell követnünk. Itt Kornai professzor hozzájárulása elvitathatatlan.

– Mi volt a mai konferencia legfontosabb tanulsága az Ön számára?

– A legfontosabb? Hogy még mindig tudunk gondolkodni. Kornai professzor inspirált különböző ötleteket, és ahogyan maga is elmondta a záróbeszédében, a mai napból

legalább harminc vagy talán negyven disszertációtémát tud adni a hallgatóinak. Ami érvényes Kornai professzorra, az érvényes rám is: rengeteg ötletet viszek haza. Nem mondom, hogy mindenkivel egyetértek természetesen, de ez csak jó. Ez a mi munkánk mozgatórugója: ha mindenki mindenkivel egyetértene, az egész nem lenne érdekes.

Baksa Máté³

***

NEM TRUMP AMERIKÁJA, HANEM HSZI CSIN-PING KÍNÁJA ÉS MACRON FRANCIAORSZÁGA LEHET SZÁMUNKRA KÖVETENDŐ – MIÉRT IS? - INTERJÚ GRZEGORZ KOŁODKOVAL⁴

Nyomban elmondta, hogy milyen inspirálóan hatottak rá még a 70-es években Kornai professzor írásai, és ennek alapján alkotta meg a hiánygazdaság Kornai-féle modelljének alternatíváját jelentő „shortageflation” (Hámori Balázs fordításában: nincsfáció) modellt. Összekapcsolta ennek a fogalomnak az értelmezését a kínai gazdaság gyakorlatával, amely meglátása szerint az egyetlen szocialista gazdaság, amely félke-mény költségvetési korláttal működik, illetve ezzel összefüggésben nem jellemző rá a hiány jelensége, amely a magyarországi szocializmusnak a „vesztét okozta”. Kínában, amennyiben van rá pénze, „bárki vehet egy Ferrarit”, szemben a mi egykori szocialista gazdaságunkkal, ahol gyakran nem kaptunk árut a pénzünkért. Ennek alapján a kínai gazdasági berendezkedést sem klasszikus szocializmusnak, sem hagyományos értelemben vett kapitalizmusnak nem tekinthetjük, hanem a Kołodko professzor általi megnevezéssel élve „Chinism”-nek (óvatos magyar fordítással: kínaizmusnak) mondhatjuk.

Kína az elmúlt évtizedek gyors gazdasági növekedését többek között annak köszönheti, mutatott rá beszélgetésünk során a professzor, hogy nem liberalizálta berendezkedését politikai demokráciává, amely belső természeténél fogva kevésbé támogatta volna a növekedést. „Mindemellett a demokráciát önmagában való értéknek tartom, mégha nem is olyan hatékony”, mint a politikailag központosított kínai gazdasági modell – szögezte le Kołodko professzor. Kína nem engedi meg, hogy hiány alakuljon ki gazdaságában, mert ez a rendszer vesztét jelenthetné, ugyanakkor az egyenlőtlenségek mértéke Kínában jelenleg nagyobb, mint a kapitalizmus bátyájának tekinthető Amerikai Egyesült Államokban.

Tekinthető-e mintának más országok számára a kínai gazdasági berendezkedés? – tettem fel számára a kérdést. Bizonyos országok számára valóban mintát adhat a kínai modell, így például Vietnám, Laosz, Kambodzsa, Kuba, illetve egyes szegényebb fejlődő országok számára, mint Etiópia, Tanzánia vagy Burkina Faso. Számukra a kínai megoldás mutathat a szegénységből kivezető utat, amelyet követhetnek. A hagyományos

3 PhD hallgató, BCE Gazdálkodástani Doktori Iskola. Az interjú eredetileg a Kioszk 2018 februári számában jelent meg.

4 A lengyel Kozminski Egyetem professzora, a kezdeményezésére alapított TIGER (Transformation, Integration and Globalization Economic Research) igazgatója

gazdaságokban, bármennyire is sikeresnek tekintjük őket, a növekedés exkluzív módon történt, azaz az egyenlőtlenség nem csökkent, a szegénység fennmaradt. A kínaiizmus megoldotta ezt a problémát, ezért vonzó alternatívát jelenthet a szegényebb fejlődő országok számára.

Tanulhat-e Magyarország a kínai modellből? – adódott ennek alapján a következő kérdés. Egy az egyben nem tekinthetjük számunkra követendő modellnek Kínát, már csak azért sem, mert mi európai módon a demokráciát önmagában vett értéknek tiszteljük, nem úgy, mint a kínaiak. Lenne azért mit tanulnunk tőlük: a szinergiák kiaknázásának megvalósítását. Kínában nincs a négyévenkénti parlamenti választásoknak alávetett gazdálkodás, a hosszabb távú fejlesztési szemlélet az uralkodó. Így épült például az 1989-ben meglévő 650 km-nyi gyorsforgalmi út helyett mára egy több mint 60 ezer km-t magába foglaló gyorsforgalmi úthálózat. A jelenlegi kihívások egyike számukra a környezetszennyezés katasztrofális helyzete, de ennek megoldásán is erős hosszú távú szemlélettel dolgoznak. Tanulság a professzor szerint, hogy míg mi a demokráciát értéknek tekintjük, a gazdasági problémák megoldásában hátráltató tényező, hogy a demokratikus többségnek számos esetben nincs igaza, vagy legalábbis rövid távú szemléletben gondolkodnak. A felvilágosult autoriter rendszerek sokszor jobb gazdasági teljesítményt nyújtanak – erre példa az Egyesült Arab Emírségek és Kína Kołodko professzor szerint. Kína komoly érdeme, hogy bár autoriter rendszert működtet, meritokráciának tekinthető, azaz valóban hozzáértő vezetők vannak, akik technokrata szemléletben hoznak döntéseket.

Jelenthet-e a kínai modell megoldást a nyugati demokráciák jelenkori válságára? – vettem fel utolsó kérdésemet. A professzor nyomban értette, hogy a neoliberalizmus válságára gondolok, és sorolta is a példákat, amennyiben Trump Amerikája, a Brexit Angliája, a Németországban megerősödött AfD, valamint a francia Marie Le Pen, a holland Wilders, illetve Erdogan Törökországa kérdéseket vet fel a neoliberalizmus hívei számára. Egy lendülettel tette hozzá, hogy a közelmúltbeli magyar és lengyel tendenciákat is ebbe a sorba illeszkedőnek tartja. Meglátása szerint a neoliberalista berendezkedés válságának oka, hogy a „kevesek meggazdagodását idézte elő a többség költségén”, és az így előállt, illetve állandósult egyenlőtlenség a politikai vezetők iránti bizalomvesztésbe torkollott. Ugyanakkor a fent felsorolt politikai erők térnyerését, amely jelenséget „új nacionalizmus” névvel illette, rossz válasznak tartja a kétségkívül valós problémára. Szerinte a globalizáció folyamata nem visszafordítható, ezért a nacionalizmusnak, az idegengyűlöletnek nincs tere egy progresszív gondolkodásban. Saját elképzelését „új pragmatizmusnak” nevezi, amely szerinte egy hármassúly kialakítását célozza: gazdasági, társadalmi és ökológiai egyensúlyra kell, hogy törekedjünk. Megközelítése interdiszciplináris, és erősen környezetbe ágyazott módon alkalmazható. Ebben az irányban kibontakozni látja a mai Kína mellett egyébként Macron Franciaországát, és a maga részéről lát lehetőséget arra, hogy az új lengyel miniszterelnököt is meggyőzze ennek az ideológiától független, a gazdasági boldogulást a korábnál szélesebb perspektívában, eredmény szemléletben szolgáló megközelítésnek a célszerűségéről.

Kozma Miklós⁵

⁵ egyetemi adjunktus, BCE Üzleti Gazdaságtan Tanszék. Az interjú eredetileg a Kioszk 2018 februári szá-

II.

THE IMPORTANCE OF JÁNOS KORNAI'S RESEARCH FOR UNDERSTANDING THE CHANGING ROLE OF THE STATE IN THE ECONOMY – KONFERENCIA, 2018. FEBRUÁR 21-22**KORNAI JÁNOS MUNKÁSSÁGA NEMZETKÖZI TÜKÖRBEN⁶**

A Kornai János 90. születésnapja tiszteletére rendezett konferencia felkeltette a nemzetközi szakmai közvélemény érdeklődését. Ezt bizonyítja, hogy számos Nobel-díjas tudós, az Egyesült Államokból és Európából több jelentős nemzetközi tekintélyű közgazdász, Kína vezető közgazdászai közül pedig öt tartott előadást a konferencián. A tekintélyes, úgynevezett főelőadók előadásai nemcsak a közgazdaság-tudomány mai összefüggéseit és ahhoz kapcsolódva a társadalomtudományokat is érintették. A konferencia teljes programja, amit szintén közzlünk, érzékelteti, hogy a Budapesti Corvinus Egyetem életében ritka eseményről volt szó. A konferencián tizenöt panelbeszélgetés volt. A panelbeszélgetéseket a Corvinus Egyetem oktatói, kutatói, illetve a Magyar Tudományos Akadémia kutatói vezették.

Az első panel a bizalom és a nepotizmus viszonyát mutatta be (Trust and cronyism), amiben elsősorban a magyar esetre támaszkodva mutatták be az előadók, hogyan függ össze a közintézmények iránti bizalom és a nepotizmus. Kitértek arra, hogy milyen nagy felelőssége van a politikai és gazdaságpolitikai vezetésnek abban, hogy a nepotizmus ne terjedjen el a gazdaságban, hiszen a politika célja hosszú távon nem lehet más, mint az alapvető erkölcsi értékek közvetítése. Ez az összefüggés nemcsak a politikára, hanem a szűkebben vett gazdaságpolitikára is igaz, és nemcsak arról van szó, hogy a teljesítmény nélküli üzleti vállalkozásokat nem lehet támogatni, hanem arról is, hogy a közpénzekkel nem lehet felelőtlenül bánni.

Lényegében ez volt a témája a második panelnek (Public debt management), amelyik az államadósság menedzselésével foglalkozott. Az előadásokban kiemelték azt, hogy erre vonatkozóan csak a második legjobb megoldás a szabályalkotás, azaz jogszabályi eszközökkel való korlátozása az államadósság növekedésének vagy terjedésének. Nyilvánvalóan ez nem a legjobb, hiszen lehetnek olyan esetek, amikor az a kérdés merül fel, hogy hogyan lehet összhangba hozni az adósságot az értékrenddel. Lehetnek olyan helyzetek, amikor például emberiességi okokból vagy biztonságpolitikai szempontok alapján elkerülhetetlen, hogy az államadósság növekedjen. Ez szabályváltoztatást igé-

---

mában jelent meg.

⁶ 2018. január 18-án és 2018. február 20-án és 21-én a Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi részvétellel konferenciát rendezett az OTP Bank Zrt. támogatásával Kornai János 90. születésnapjának tiszteletére. A konferencia egyes anyagait a Journal of Institutional Economics közli, a konferencia előadásai pedig egy önálló kötetben, 2018 végén, 2019 elején fognak megjelenni.

nyel, de ennek értékrendi-erkölcsi összefüggéseit mindig világossá kell tenni, és mindig széleskörű vita kell, hogy megelőzze a szabály módosítását. A panel résztvevői aláhúzták, hogy nem lehet önkényes döntésekkel megoldani az államadósság menedzselését, mert ebben az esetben romlik a hatékonyság, vele együtt a gazdálkodás, az üzletemberek morálja, és ez jelentősen befolyásolja pénzügyi-gazdasági viselkedésünket is. Nem az a kérdés, hogy pénzügytechnikailag ne lehetne megoldást találni – természetesen lehet. Az a probléma, hogy ha nem kíséri ezt a folyamatot a hiba feltárása, a nyílt vita, akkor ez mindenhol, ahol tudomást szereztek erről a megoldásról, alacsony szintű teljesítményhez vezet.

A civil társadalom egyik fő feladata, hogy hozzájáruljon a demokratikus vita irányításához. Ez volt a harmadik panel témája (Civil society, populism), amiben az előadások a civil társadalmat és a populizmust állították szembe egymással. A populizmus annak a válságnak a kifejezője, amikor a társadalom nem akar, vagy nem tud szembenézni saját korábbi álláspontjával. A populizmus sajátossága, hogy csak a harag vezeti a tömegek viselkedését, és nem a józan megfontolás. Ez utóbbihoz vita és elfogultságmentesség kell, beleértve az intézményeket is, amelyek ehhez keretet biztosítanak. A kelet-közép-európai társadalmak, éppen azért mert olyan gyenge intézményi alapokkal érkeztek el 2008-as válsághoz, nem eléggé immunisak a populista áramlatokkal szemben, és ez az oka annak, hogy annyira fogékonyak a különböző szélsőségekre. Ennek az immunrendszernek a megerősítése talán könnyebben elérhető a gazdasági-gazdaságpolitikai folyamatokon keresztül, hiszen a vállalkozás és a gazdálkodás racionalitást, józan belátást igényel.

Ennek eszmetörténeti összefüggéseire utalt a következő panel (History of economic thought), amiben a közgazdaság-tudomány történetéből hangzottak el előadások: Jánosy Ferenc és Kornai János munkásságának összehasonlítása és a vállalkozói mentalitás elméleti feldolgozásának különböző közelítései alapján. Bár másik panelben (Planned Economy II), de ugyanez a gondolatmenet folytatódott a tervgazdaság vonatkozásában. Ma már tagadhatatlan, hogy a politikai és gazdasági stabilitás érdekében szükség van kiszámíthatóságra, ami előrelátást, azaz tervezést igényel. Az ókori bölcsesség is azt mondja, hogy csak az a tudomány, ami előre tud jelezni. Az is világos azonban, hogy a tervezés nem mondhat ellent a szabadságnak, a kettőt összhangba lehet és kell hozni egymással. Ennek elméleti és részben intézményi összetevőit mutatta be a panel, vele együtt azt is, hogy a magyar gazdaságpolitikai gyakorlat, különös tekintettel a jóléti reformokra, ezt még nem tudta következetesen megvalósítani. Ehhez talán az is hozzájárult, hogy az elmúlt huszonöt-harminc évben a gazdaságpolitikai retorikát jelentős részben a piac és az állam dichotómiája határozta meg, és nem a kettőjük közötti összhang lehetősége és gyakorlata. Ez részben intézményi, intézményfejlesztési kérdés, részben azonban a gazdálkodók gondolkodásának függvénye. Annak kérdése, hogy mennyiben fogadják el ezeket a változásokat, mennyire rugalmasan alkalmazkodnak az új globális és regionális követelményekhez.

A Társadalom (Society) című panelben többek között ezek a kérdések is felmerültek. Foglalkoztak azzal, hogyan lehet szűkíteni a társadalmi-gazdasági szakadékot, mi ebben az állam szerepe, illetve az intézmények tervezésébe hogyan lehet bevonni az állampolgárokat, hogyan lehet segíteni azt, hogy a társadalmi tagoltság ne vezessen a társadalom széthullásához. Nem lényegtelen kérdés ez, hiszen a jelenlegi válság Kelet-Közép-Európában – és ez kiterjeszhető a világ más országaira is – újra a kohézióról, a társadalom

egységesítéséről szól. Bizonyos szempontból újra államépítés előtt állunk, ezért indokolt az átmenet korszakának felelevenítése, ami a következő panel témája volt.

Mi ment tönkre? – tették fel a kérdést a panel (Transition) résztvevői. Miért érzi most a társadalom inkább a veszteséget, miért csalódott, miközben végső soron, történelmi léptékekkel mérve gyorsan és viszonylag békésen történt meg az átmenet. Vagy azért, mert azok az ideálok, amik az 1989-es átmenetet meghatározták, nem voltak sikeresek, vagy azért, mert a globális folyamatokhoz való felzárkózásnak vannak elkerülhetetlen zökkenői, nagyobb, átfogóbb szakaszai, és most egy ilyen szakaszhatár előtt állunk. Ez esetben pedig a politikai-gazdaságpolitikai kihívás ennek a keretek között tartása. A két magyarázat természetesen nem zárja ki, sőt, bizonyos szempontból ki is egészíti egymást. Csak közös erőfeszítéssel, a közgazdász szakma egészének részvételével lehet ezt a kérdést megoldani leszámítva azokat, akik nem tartják be a szakmai normákat.

Az átmenetek az egyik politikai-gazdaságpolitikai rezsimből a másikba technológiai váltásokként is leírhatók, amelyek részei az innovációk és azok finanszírozásának a kérdése. A politikai-gazdaságpolitikai intézményrendszer egyik technológiai korszakról a másikra áttérve módosul jelentősebben, és egy ilyen korszakot élünk most át: végbe megy az áttérés az információs társadalomról a tudásalapú gazdaságra. Az ebbe való bekapcsolódás tulajdonképpen az innováció, az új gazdaságpolitikai jelszó az új technológiai korszakhoz való felzárkózásról szól minden ágazatban és minden területen. Az erre való pénzügyi ösztönzéssel foglalkoztak a következő panel (Innovation and Finance) résztvevői.

A tudásalapú társadalom egyben a teljesítményelv következetes érvényesítése is – fogalmazták meg a panelben (Soft budget constraint). Ebben nincs szerepe a puha költségvetési korlátnak, ami valójában a teljesítmény nélküli kifizetést jelenti. A teljesítmény persze sokféle lehet, a legmagasabb szintű tudományos felfedezéstől a pontos irodai ügymenetig. Az azonban mindkettőben közös, hogy a termelő ember képességei és tudása legjavát adja, alkalmazza az alapvető erkölcsi értékeket saját szakterületén is. A panel résztvevői ennek az ellentettjét vizsgálták meg, amikor nem érvényesül a teljesítményelv a különböző területeken, és javaslatokat is fogalmaztak meg arra nézve, hogyan lehet következetesen érvényesíteni a teljesítményelvet.

A tudásalapú gazdaságban a teljesítmény a növekedés hajtó ereje. A következő panel (Growth) témája ez volt, és a panel résztvevői elsősorban azzal az aspektussal foglalkoztak, hogyan lehet a növekedés politikai intézményi feltételeit megteremteni, hogyan lehet demokratikus feltételeket biztosítani a növekedéshez. Nagyon fontos témakör ez, és mutatja a tudásalapú gazdaság és az információs társadalom közötti alapvető különbséget. A demokrácia a növekedés egyik tényezője, és nem eredménye. Nem azért van demokrácia, mert az újraelosztás azt megköveteli és a jólét lehetővé teszi, hanem azért, mert a termelés és a termelékenység fejlődése ezt diktálja. A demokrácia pedig nemcsak szavazást, hanem részvételt, azaz közös gondolkodást jelent. Gondolkodást a gondolkodás szabályai szerint, amiben az érzelmek fontos szerepet játszanak, de csak kiindulópontként. A tudásalapú társadalomban haragból nem lehet termelni, ez nagyon fontos tanulsága volt a panelnek.

Az új demokrácia felfogáshoz illeszkedik a közgazdaság-tudomány átalakulása, ami az Átmenet II. (Transition II) című panel témája volt. Ez is átmenet, és nem is véletlen egybeesés a két átmenet fogalom. Átmenet a neoliberais doktrínáról a tudásalapú gaz-

daságra. Ez azonban csak a közgazdasági tudományon belüli átmenet, annak egyik korszakáról a másikára. Az a tudás, amit a közgazdaság-tudomány felhalmozott akár a piac működéséről, akár a piacszerkezeti formákról, akár az árszabályozásról, élő és alkalmazható tudás, és alkalmazni is kell ezt a helyes gazdaságpolitikai irányítás érdekében.

Ebből a szempontból különösen fontos Kornai piacelméletének újraértelmezése, alkalmazása (Kornai's market theory panel). A piac akkor tud jól működni, ha vannak olyan intézmények, amelyek az etikai szempontot következetesen érvényesítik. Ezek lehetnek független fiskális intézmények, lehetnek más szabályozó testületek, kötődhetnek globális, regionális vagy nemzeti szintekhez. Bármelyik eset fordul is elő, az kétségtelen, hogy etikai szabályozás nélkül, az erkölcsöt érvényesítő intézmények nélkül a piacok nem tudnak harmonikusan működni, nem tudják segíteni a globális értékrend érvényesülését. A piacok magukra hagyva nem követik az erkölcsi elveket, azokat különböző formákban, intézményi eszközökkel – amelyek közül csak egy a bürokratikus koordináció – érvényesíteni kell. A puha költségvetési korláttal foglalkozó másik szekcióban (Soft budget constraint II.) ezzel foglalkoztak a résztvevők: hogyan, milyen intézményi formában lehet ösztönözni az értékek betartását, az erkölcsöt, pontosabban hol lehet felfedezni a „lazulás” intézményét.

Visszafordult-e a magyar gazdaságpolitika (és a politika) az elmúlt években, vagy ez csak egy átmeneti szakasz egy új szakaszba. Ezzel a kérdéssel két panel is foglalkozott. Az egyik címe U-turn volt, utalva Kornai János munkájára, a másiké a Centralizáció. A résztvevők nem voltak teljesen azonos állásponton abban a tekintetben, hogy valóban teljes fordulatról lehet-e ma beszélni, hogy a végbemenő centralizáció egy letűnt kor gazdaságpolitikai intézményrendszeréhez való teljes visszafordulást jelent-e, hiszen ma nemzetközi tapasztalat a szabályozás megerősödése és az állam gazdasági szerepének felértékelődése. Abban azonban teljes volt az egyetértés, hogy az állam működése nem ütközhet az alapvető értékekkel. Nem lehet állami eszközöket erkölcstelen, az értékrenddel ellentétes célokra használni. Tartósan nincs lehetőség arra, hogy a rendszerváltás valódi tartalmát, a globalizációhoz való felzárkózást, a fejlődést vissza lehessen fordítani, még ha vannak is erre utaló jelek a politikában. Mindazonáltal nagy a közgazdász szakma felelőssége abban, hogy ez a visszafordulás valóban ne történjen meg.

A konferencia plenáris üléseiről ebben a számban részletes beszámolót adunk. Ezek is, és a panelbeszélgetések is, azt bizonyítják, hogy jelentős esemény zajlott le az egyetemünkön, ami keretet adhat az egész egyetem kutatási és oktatási tevékenységének. A konferencia egyrészt bizonyította, hogy a magyar közgazdaság-tudomány jelen van a nemzetközi szakmai közéletben. Munkásságunkat figyelemmel kísérik a fejlett országokban és a felzárkózó régióban egyaránt. Nem állja meg a helyét az a tétel, hogy mi csak átvehetjük a jó gyakorlatokat; képesek vagyunk arra is, hogy „jó gyakorlatokat alakítsunk ki”, hogy időt álló elméleti modellek alkossunk meg. Részt tudunk venni a globális szintű gazdaságpolitikai vitákban is, hozzá tudunk járulni a különböző szintű globális, európai és hazai gazdaságpolitikai intézményrendszer formálódásához. Bizonyította azt is, hogy az egyetemen is folyik olyan kutató munka, ami a hosszú távú fejlődés elméleti kereteit meg tudja fogalmazni, hozzá tud járulni az erről folyó nemzetközi szakmai vitákhoz. Tévedés tehát az a vélemény, hogy csak „esettanulmányok alkotására” lenne elegendő a hazai tudás, hogy mi még csak „tanuljuk a piacgazdaságot”, ezért nem fogalmazhatunk meg önálló elméleteket. Ellenkezőleg, a hazai tapasztalat fontos része a világ

közgazdaság-tudományának, és annak elméleti általánosítása beépül a szakmába. Ez Kornai János esetében a puha költségvetési korlát, ahogy azt például különszámunkban (Köz-Gazdaság 2018/1) a kerekasztal beszélgetés résztvevői megállapították. Mi más a puha költségvetési korlát, mint a feudálkapitalista hagyomány, a visszaélés a jogi eszközökkel, a politikai hatalom gazdaságira cserélése, angolul a crony capitalism némileg pontatlan fogalmának tudományos meghatározása.

A fogalmi pontosság egyúttal mutatja a hazai közgazdaságtan előnyét is nemzetközi viszonylatban: a különböző formációk – feudalizmus, kapitalizmus, feudálkapitalizmus, szocializmus (ez utóbbi inkább csak nevében), jogállam – rendszerszerű vizsgálata és elemzése, hiszen ezekkel a mi térségünkben nem csak sporadikusan, hanem komplexitásukban találkozunk, az összeütközéseket átéljük. A hazai tapasztalatnak egyelőre sajnos része az irigység, a kiszolgáltatottság és mások előlötti öröme, a teljes kiszámíthatatlanság, és ebből fakadóan az apátia, a lelki restség. Ez egy olyan tapasztalat, amiből kiindulva hiteles és hosszú távra érvényes elméleti keret is megfogalmazható. Az elméletalkotás támpontul szolgálhat nemcsak Magyarországon, hanem más országok számára is a fenti jelenségek megszüntetéséhez, és a felzárkózáshoz a globalizáció új korszakához.

Egyetemünknek alapvető feladata ennek a szemléletnek a fenntartása és ennek részeként a magyar közgazdaság-tudomány világszínvonalú hagyományának ápolása. Tananyagainkat és kutatási programjainkat érdemes ezzel összefüggésben kialakítani, és magunk mögött hagyni azt a provincializmust, amelyik csak másolni vagy csak elzárkózni akart. A konferencia azt bizonyította, hogy részt tudunk venni, és részt is kell vennünk a világ közgazdaság-tudományában.

Trautmann László⁷

***

BESZÁMOLÓ ERIC MASKIN ELŐADÁSÁRÓL

1. BEVEZETÉS

Eric Maskin, harvardi professzor és közgazdasági Nobel-émlékdíjas amerikai közgazdász bevezetőjében kifejtette, mekkora hatással volt Kornai János munkássága a kutatásaira. A Kornai János által kidolgozott centralista gazdaságtan kezdetben nem kapott elég figyelmet, Maskin volt az, aki lefordította ezt a modern gazdasági elmélet nyelvevérté. Számára a legérdekesebb gondolat a puha költségvetési korlátok koncepciója volt, melynek az elméleti felülvizsgálatát mutatta be előadásán.

Erősen leegyszerűsítve, a puha költségvetési korlát (SBC) egy sajátos módja a pénzügyi feyelem érvénytelenségének. Akkor merül fel, mikor egy forrás (például egy kormány, vagy egy bank) finanszíroz egy vállalkozást, de a költségvetési keret kimerü-

---

⁷ tanszékvezető, egyetemi docens, BCE Mikroökonómia Tanszék

lésekor a vállalkozás megszüntetése helyett meghosszabbítja a támogatást. Ez egy nagyobb kölcsönhöz vagy segélyhez vezet, ami mindkét fél számára előnytelen. Mégis, idézőjelesen a vállalkozás „meg van mentve”. Ez az elmélet azért fontos, mert – ahogy Kornai rámutatott – ez az egyik fő magyarázata annak, hogy miért volt a Szovjetunió és a kelet-európai országok gazdasági fejlődése eredménytelen. Mindezzel ellentétben a nyugati gazdaságok kevésbé voltak hajlamosak a puha költségvetési korlátra. Az egyik fontos kérdés tehát, hogy mi az, ami a centralizált államokat sebezhetőbbé teszi?

Bár a decentralizált államokban valóban ritkábban jelenik meg ilyen költségvetési korlát, Maskin úgy látja, a koncepció a nyugati államoknak is kifejezetten fontos lehet. Lehetséges ugyanis, hogy az elmúlt évtized több gazdasági eseménye mögött ez a probléma figyelhető meg. Az elmélet relevanciáját mutatja az is, hogy számos neves közgazdász igyekezett az elméletet a modellek szintjén is elemezni.

Az első hivatalos modellt Schaffer készítette el 1989-ben. A modellben két szereplő van: a vállalkozás és a kormány. Az előbbinek két lehetősége van: vagy erőfeszítéseket mutat, ami később teljesítményhez (output), valamint bónuszhoz vezet, vagy nem tesz semmit. Ha a másodikat választja, az állam vezetésének is két opciója lesz: vagy kimenti a vállalkozást, ami így kimenő teljesítményt termel és bónuszt kap (ez azonban a kormánynak költségbe kerül), vagy ő sem cselekszik, így azonban mindenki veszít. Ha az output magasabb, mint a kimentés költsége, akkor azt megéri az államnak elvégezni. Azonban, ha az utóbbi változónak az értéke magasabb, akkor a folyamat veszteséges. Az igazság az, hogy mégis ezt teszik annak reményében, hogy a jövőben emelkedik a másik aktor kimenő teljesítménye. A problémát az okozza, hogy a vállalkozásnak nem éri meg erőfeszítéseket mutatni, mert az költséges, valamint a kormány így is, úgy is megmenti a vállalkozást, az pedig megkapja a bónuszt.

Ez a modell olyan kérdéseket vet fel, melyeket Maskin nem képes megmagyarázni. Miért kell a kormánynak egyáltalán belekeveredni a folyamatba? Létrehozhatna egy bürokratikus akadályt közte és a vállalkozás között, amely így tudni fogja, hogy sose fogják kimenteni. Továbbá azt se magyarázza meg, hogy miért gyakoribb a szocialista gazdaságokban ez a jelenség.

Ezek a problémák vezettek a Maskin és Dewatripont által 1995-ben létrehozott modellhez. Itt két fajta projektet különítünk el, gyorsat és lassút. A könnyebbség miatt, egy egységnyi időhöz egy egységnyi tőkét rendeltek. Így a gyors projekteknek kevesebb tőke kell (1 egység), míg a lassúaknak több (2 egység). Ezek mind a vállalkozáshoz társulnak, egyedül az tudja ezek sebességét. A finanszírozáshoz a bankot kell megnyerni, mert náluk található tőke, illetve a modell feltételezi, hogy egyedül neki van alkuereje. Ez azt vonja maga után, hogy ha a bank azt szeretné, akkor kivonhatja a teljes megfigyelhető bruttó hozamot, a vállalkozásnak pedig csak a magán megtérülések maradnak (például a hírnév javulása abban az esetben, ha a projekt sikeresen befejeződik).

A következőkben Maskin elkülönítette a centralizált és a decentralizált gazdaságokat. Ha a hitel centralizált, az azt feltételezi, hogy egy banknál (vagy kormánynál) halmozódik fel az összes tőke (2 egység). Ha a projekt, amit finanszíroz gyors, akkor a szükséges tőke alacsony, a bruttó hozamot pedig képes hamar kivonni. Ezzel ellentétben, ha a támogatott program lassú (azaz 2 egységnyi tőkét vár el, de ezt a bank nem tudja előre), akkor két dolgot tehet. Vagy nem támogatja az első időintervallum vége után, így elveszít egy egységnyi tőkét, vagy folytatja a finanszírozást. Ez esetben, feltételezzük,

hogy a bank felügyelői szerepet vesz fel. Ez azért fontos, mert már nem képes azonnal kivonni a bruttó hozamot, ugyanis az nagyon véletlenszerű és a kimenő teljesítmény nagysága függ a vállalkozás erőfeszítéseitől. Az elmélet szerint a bank felügyeletének hatására nő a valószínűsége, hogy a kimenetel magas lesz, hiszen ő az egyetlen tőkével rendelkező intézmény a modellben. A vállalkozás tehát kényszerítve van az erőfeszítéseinek növelésére. Összességében, ha a bank elvállalja ezt a szerepet, akkor az elvárt kimenő teljesítmény elég magas lesz arra, hogy megérje nekik folytatni a finanszírozást. Ha a tőkével rendelkező szereplő tudta volna, hogy a projekt lassú, nem került volna ebbe a helyzetbe. Bár a program nem jövedelmező, a támogatás folytatódik. Ez a puha költségvetési korlát problémája.

Mi történik a decentralizált gazdaság esetében? Feltételezzük, hogy két bankunk van, az ösztöke pedig egyenlően eloszlik a kettő között (1-1 egység). Ez azt jelenti, hogy egyikük se képes finanszírozni egyedül egy lassú projektet. Míg a decentralizált forma nem fogja befolyásolni a gyors programokat, a lassúakat annál inkább, hiszen az újraf finanszírozáshoz be kell vonni még egy tőkével rendelkező szereplőt. Amikor a bank felveszi a felügyelői szerepet, a várt kimenő teljesítményt el kellene osztania a másik bankkal, így az ösztönzés arra, hogy ellenőrizze a vállalkozást, lecsökken. Ez akár olyan alacsony is lehet, hogy a második finanszírozó dönthet úgy, hogy nem is folytatja a támogatást, hiszen az elvárt kimenetel nem lesz olyan magas. Ennek köszönhetően kemény költségvetési korláttal találkozunk, amely jelentősen összefügg a decentralizált gazdasági magatartással. Azzal, hogy a bankok tudatosan meggyőződnek arról, hogy nem tudnak tőkét szolgáltatni örökké tartó programokra, megvédik önmagukat a kísértéstől, hogy megpróbálják megmenteni azokat.

SBC probléma akkor jön létre, ha a centralizált hitelező (a mindenkori kormányzat) nem képes elkötelezni magát arra, hogy ne finanszírozza a gyenge hatásfokú projekteket. Ez a probléma önmagából a központosításból fakad, mivel egy decentralizált piacgazdaságban egyetlenegy bank sem lenne képes ezt megtenni. Emiatt nem is működhet a Lange és Lerner által leírt gondolat, miszerint a Szovjetunió esetében az elmélet nem volt rossz, csak a végrehajtás, és ha jó lett volna a végrehajtás, akkor a Szovjetunió a tervgazdálkodással utánozni tudta volna a jó részeit egy decentralizált kapitalista piacgazdaságnak. Mivel azonban a tőkecsatornák centralizáltak, emiatt az SBC folyamatosan jelen lesz és ez a teória megbukik. A decentralizált tőkecsatornák kellenek a kemény költségvetési korlát eléréséhez.

2. KÖVETKEZTETÉSEK A KÖZPONTOSÍTOTT SZOCIALISTA GAZDASÁGOKRA

Yingyi Qian 1994-es „Shortages” c. munkájában rámutatott a kapcsolatra az SBC és a hiány között a szocialista tervgazdaságokban, illetve ennek okára is. Képzelnék el, hogy ezek az alacsony hatékonyságú projektek inputokat használnak fel, amelyek nemcsak a termelés szempontjából fontosak, hanem egyben fogyasztási cikkek is. A vállalatok a fogyasztókkal versenyeznek ugyanazon jószágokért. Amikor pedig ezen eredménytelen vállalatokat tovább támogatják, a kereslet a jószágokért emelkedni fog, mivel a vállalatok még többet termelnek. Ennek eredményeként az inputok ára is emelkedni fog. Így

a gazdaságon dupla teher lesz, az egyik, amelyik az SBC miatt van, a másik pedig azért, mert a fogyasztók magasabb árakat fognak tapasztalni.

Mit tehet ez ellen a kormányzat? Kötheti a jószág árát egy felső árlimithez, viszont így a jószágot adagolni kell, mivel túlkereslet alakul ki. Az adagolás miatt csak bizonyos valószínűséggel lehet megszerezni a jószágot, így a vállalat nem tud termelni és leáll. Ez a kormányzat számára jó, mert így kevesebb gyenge hatékonyságú projekt működik, valamint a fogyasztók számára is jó abban a tekintetben, hogy a termék ára alacsonyabb lesz. Kétségtelen, hogy a jószág megszerzése bizonytalan lett, és ez csökkenti a hasznosságérzetet. Maskin szerint ez egy remek és lehetséges magyarázat a hiányra a tervgazdálkodásos rendszerekben.

3. KÖVETKEZTETÉSEK AZ INNOVÁCIÓRA

Az elemzés másik területe az innováció, és főként az R&D részlegek projektjei esetében használható. Ebben a témában Qian és Xu elemzésére lehet támaszkodni. Gondoljunk úgy egy vállalatra, mint egy R&D projektre. Ebben az esetben egy szocialista rendszernek sok használhatatlan és költséges projekttel kell szembesülnie, a kormányzatnak pedig előzetes átvilágítást kell végeznie a projekteknél, amivel így ki lehet szűrni azon projekteket, amelyek alacsony hatékonyságúak. Ezt a rendszert gyakran használták a Szovjetunióban, ahol azzal érveltek, hogy ez erősíti az innovációt, viszont megvan a veszélye annak, hogy kiszűrjük azokat a projekteket is, amelyek egyébként eredményesek lennének, de a projekt elején ezt nem lehetséges megmondani. Érdekes itt megjegyezni, hogy az innovációs ráta a Szovjetunióban alacsonyabb volt, mint a nyugati országokban, és ez az alacsony ráta köthető a puha költségvetési korlát problémához is.

4. SBC A PIACGAZDASÁGOKBAN ÉS A 2008-AS VÁLSÁGBAN

Maskin elmondta, hogy az SBC-nek kisebb az előfordulása a kapitalista gazdaságokban, de így is rendkívül fontos, főleg a tőkeáttétel témájában. Azért fontos ez, mert amikor egy bank finanszíroz egy projektet, a tőkeáttétellel nemcsak a saját tőkéjét használja, hanem más banktól is kölcsönkér. Ez a bank számára előnyös, mivel növelni fogja a hozamot. Hogyha a projekt nagy részét nem saját, hanem kölcsöntőkéből finanszírozzák, akkor a hozam oroszlánrészét a közvetlen kölcsönadó kapja, és kevesebbet is kellett befektetnie. Ez a társadalom számára is előnyösnek tekinthető, mivel így több projektet lehet finanszírozni, és nagyobb a növekedés is a gazdaságban. Ugyanakkor van egy negatívuma a folyamatnak – a kockázat. Minden projektnek van valamilyen kockázata az eredményesség tekintetében. A tőkeáttétel ezt a kockázatot emeli, sőt, egy erősen tőkeáttételes bank ezáltal be is csődölhet. Ez történt 2008-ban is.

A probléma tovább gyűrűzhet, mivel így a többi bank is veszélyben kerülhet, ők is becsődölhetnek, egy láncreakció indulhat el ezáltal, ezt hívjuk rendszerszintű kockázatnak. Ez történt tíz évvel ezelőtt is. A jelzáloghitel-szektorban egy sor hitel bedőlt, ráadásul ez még nem is a teljes jelzálogszektorra volt érvényes, csak annak egy kis részére, az úgynevezett subprime-hitelekre. A tőkeáttétel miatt azonban ez a teljes pénzpiacra kihatással volt. Ennek eredménye egy hitelszűkösség lett, így a hitelpiac gyakorlatilag

leállt. A kormányzat ekkor közbelépett és kimentette a bankokat. Ha ez nem történt volna meg, a válság sokkal súlyosabb lett volna.

Nemcsak azért kellett a bankokat kimenteni, hogy újra működni tudjanak, hanem hogy más bankok se kerüljenek bajba amiatt, hogy a tőkeáttéteken és hitelpiacon keresztül össze vannak kötve ezekkel a bedőlő bankokkal. A kimentésük tehát egy szükséges lépés volt, de megvolt az ára, mégpedig az, hogy így puha költségvetési korlátban gondolkodtak a bankok. Ha ők csődközeli állapotba kerülnek, akkor a kormányzat majd mindig ki fogja őket menteni. Sőt, ez még több tőkeáttételre ösztönözte a bankokat, mivel ez növeli a hozamokat. Elmondható, hogy a bankok kimentése nem elég, ehhez még szükséges egy ex-ante beavatkozás ahhoz, hogy a hitelpiac normál keretek között tudjon működni. Ennek a beavatkozásnak még egy újabb pénzügyi válságra való veszély előtt kell megtörténnie, a formája pedig a szabályozás. Olyan határok kijelölése például, hogy egy bank mennyi tőkeáttétellel rendelkezhet. A válság után sok állam elkezdte komolyan venni ezt a problémát. Emiatt született meg a Dodd-Frank törvénycsomag, amely kemény korlátokat szabott a bankokra a tőkeáttétel és a kötelező tartalékráta témájában. A probléma az, hogy tíz év után az emberek kezdik elfelejteni a válságot és az USA-ban újra téma lett, hogy megszabaduljanak az említett törvénycsomagtól. Maskin szerint ez egy hibás lépés lenne, de sajnos az emberek memóriája ilyen szempontból túl rövid. A gazdasági válság remek példaként mutatja Kornai János elméletét, hogy a puha költségvetési korlát nemcsak a szocialista gazdasági rendszerben létezik, hanem nagy veszélyt jelent a kapitalista gazdaságokra is. Maskin azt reméli, hogy a bölcs kormányok figyelembe veszik azt, amit Kornai János megtanított mindannyiunknak.

Halász Győző Mihály⁸ - Kozák Sándor⁹

***

BESZÁMOLÓ ERIK BERGLÖF ÉS GEOFFREY HODGSON ELŐADÁSÁRÓL

ERIK BERGLÖF ELŐADÁSA

A konferencia vezető előadói (keynote speaker) között volt Erik Berglőf svéd közgazdász, a London School of Economics Institute of Global Affairs igazgatója. Erik Berglőf korábban az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank vezető közgazdásza volt, dolgozott a Brookings Intézetben, Washingtonban, tanított a Stanford Egyetemen, a Stockholm School of Economics-on, a Harvardon és az MIT-n. Kutatási területe az európai és a globális gazdaságpolitikai intézményi szerkezet, az intézményi közgazdaságtan és a gazdaságpolitikai irányítás elvi kérdései.

Berglőf professzor előadását azzal kezdte, hogy „Igazi megtiszteltetés, hogy szólhatok ezen a rendezvényen, amit a professzor életének és munkásságának ajánlottak.” Véleménye szerint Kornai élete és tudományos tevékenysége nem választható el hermetikusan

⁸ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

⁹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

és tökéletesen két részre. A szakmában elért úttörő sikerei mellett kiemelte, hogy régre nyúló, mély és szoros barátság fűzi az ünnepelthez és ennek köszönhetően közelebb kerülhetett a közép-európai térséghez, azon belül Magyarországhoz is. Olyannyira közeleink érzi magához országunkat, hogy elmondása szerint követi és „átérzi” az itt folyó eseményeket.

Az előadó szerint Kornai mindig is fontosnak találta a tudományos becsületességet és a szavahihetőséget, még akkor is, amikor ezekért magas árat kellett fizetnie. Ezzel kapcsolatban elmesélt egy történetet. Amikor 1999-ben lehetősége volt megrendezni a közgazdaságtudományra fókuszáló Nobel Symposiat, Kornai János is a meghívottak között foglalt helyet, a szakma más neves képviselőivel egyetemben. Berglőf szerint, ez nagy lehetőség volt a közgazdászok számára, hogy hozzájárulhassanak a napi „politikához” is, hiszen eddigre már érzékelhetővé vált az elméleti és gyakorlati útkeresés, ami a korábbi szocialista országokban zajlott. Ez egy emberpróbáló feladatnak bizonyult. Többek között nem volt a szakembereknek megfelelő tapasztalata, illetve nem álltak rendelkezésre mindig megfelelő adatok és ez által úgynevezett káosz uralta a közgazdasági szférát. Az előadó szavaival élve „akkor állt fel János” és elmondta, hogy nem sokat tudnak, ugyanakkor a felelősségük óriási. Csodálatát fejezte ki, hogy a '90-es évek alatt bármiféle korábbi információ, felmérés vagy tapasztalat ellenére Kornai volt az egyetlen, aki nyíltan és őszintén vállalta saját nézeteit.

Berglőf szerint Kornai a kapocs a szocializmus és a kapitalizmus között. Kiemelte szakmai sokoldalúságát és úttörő szerepét az analízis fejlesztésében. Szerinte az ünnepelelt munkássága azért is olyan kiváló és széles körben elismert, mert személyes élete, ahogy azt önéletrajzában is láthatjuk, a tudomány köré fonódott. Az előadó meglátása szerint Kornai János életútja egy bonyolult századon keresztül vezetett, olyanon, amely megmutatta, hogy az emberiség kegyetlensége nem ismer határokat, és melyben a legdrágább szociális kísérlet, valamint a leggyorsabb alkotmányos változások zajlottak le. Az ünnepelelt mindezeket megélte és saját szemével látta, valamint sikeresen hozzájuk is kapcsolta a tudományt. A munkásságában tetten érhető, hogy tanult a szélsőségekből. Az önéletrajz érdekes és tanulságos, hiszen bepillantást enged Kornai János magánéletébe is a gyermekkorától kezdve, találkozhatunk a számára fontos emberekkel, de a valódi hangsúly azon van, miként kapcsolódik össze az a sok információ, ami később elvont módon, bizonyos szempontból átalakulva, de elméleteinek alapjává vált. A gyakorlati tapasztalat az elméletalkotás kiindulópontja, de a tapasztalat nemcsak az adatbázisok elemzésére vonatkozik, hanem azokra a történelmi eseményekre is, amelyek meghatározták egy ember, egy nép, vagy akár az egész világ életét.

Annak érdekében, hogy érzékletesebbé tegye az eddig elmondottakat, Berglőf egy történetet elevenített fel. Pár évvel ezelőtt meghívta magához Kornai Jánost Londonba, hogy Anne Applebaum egyik könyvéről, a „Vasfüggöny”-ről beszélgessenek. A könyv az erőszakos szovjet térfoglalást taglalta Közép-Európában. Emlékszik, hogy a professzor kommentárjában a következőt mondta; „Alá tudom támasztani, hogy Anne Applebaum komoly történész. Tudom, mert van három történet a könyvben. Az egyikben egy csapat gyermek a pincében bújt el a náci katonák elől, amikor azok a házat kutatták.

Tudom, hogy ez igaz. Mert én voltam az egyik gyermek. A másikban egy nőt megerőszakolt egy orosz katona, ez is igaz, mert a nő a nagyném volt. A harmadikban pedig kirúgtak egy csapat újságírókat az egyik nagyobb újságtól. S tudom, hogy ez is igaz, mert én voltam az egyik újságíró.”

Erik Berglőf meglátása szerint Kornai professzorban a legfontosabb tulajdonság a moralitás. Szerinte az ünnepeltben egy iránytű dolgozik, mely egyszerre mutat nyugatra és keletre, de északra és délre is. Ez az iránytű az, amiért olyan pionírjellegűek a munkái, amik a szakma számára olyanok, mint a térképek. Térképek területekről, amikről azelőtt még nem készültek atlaszok. Nem félt érintetlen területekre hatolni és meghódítani azokat, hogy segítségére legyen az „utazóknak”. A felfedezés örömét látja az előadó Kornai munkásságában tükröződni. Elismerését fejezte ki Kornai bátorsága iránt, amikor a nehéz, korábbiakban ismeretlen helyzetekben demokratikus eszközöket alkalmazott a konfliktuskezelésre, de kiemelte erkölcsi szilárdságát is, ami térképként vagy sarkcsillagként szolgál a nehéz helyzetekben. A metafora megkoronázásaként Berglőf egy 1651-es felfedezéseket ábrázoló térképet ajándékozott Kornai Jánosnak.

2. GEOFFREY HODGSON ELŐADÁSA

Erik Berglőf beszédét követte Geoffrey M. Hodgson prezentációja, ami az „Intézményi kritikák az univerzális piacokat illetően” címet viselte. Hodgson a Hertfordshire Egyetem kutatóprofesszoraként dolgozik, kutatási területei többek közt a modern közgazdaságtan kritikája és az intézményi gazdaságpolitika. Nyitó szavaiban – kapcsolódva az előző előadóhoz – felidézte Kornaival közös múltját, mely elmondása szerint sokáig munkáin keresztül volt tetten érhető, hiszen személyesen csak a közelmúltban találkozhatott vele.

„Én útban vagyok a hallgatóság és a jó magyar boros vacsora közt, így gyorsnak kell lennem. Néhány részt ki fogok hagyni.” – magyarázta mielőtt hozzákezdett volna az előadáshoz.

Bevezetőjében kiemelte, hogy számára Kornai leglenyűgözőbb eredménye az Anti-Equilibrium témában megjelent alkotásai. Az ő nyomán Hodgson is csatlakozott ahhoz az alapelvhez, hogy a piacok kutatása során közel sem elegendő kizárólag az árakat figyelembe venni. A professzor elismeri, hogy a piac megnevezés alatt számtalan definíció megbújhat; ő mégis abból a meghatározásból indul ki, ahol a piachoz kettőnél több egymással csereviszonyba lépő szereplő szükséges. Beszédében végig tudatosan elkülönítette a tranzakció és csere fogalmát (transaction and exchange), valamint különbséget tett a névleges és a valódi piacok között. Hodgson névleges piacokon a szocialista államokat értette, ahol olyan hibákat követtek el a tervezők, amit a nyugati gazdaságokban nem. Megállapítható az is, hogy napjaink közgazdasági eszközeivel már lehetőség van a tervezés anomáliáinak elkerülésére, ezáltal a mai eszközök korábbi alkalmazásával eredményesebb és hatékonyabb gazdaságokat lehetett volna fenntartani.

Hodgson kiemelte Kornai János azon képességét, amivel a közgazdaságtanban nemcsak képleteket és árakat lát, tudja azt is, hogy az árak, bár nagyon fontosak, de nem az analízis egyetlen indikátorai. Ebből következik, hogy muszáj számottevő megkülönböztetésnek lennie indikátor és indikátor közt. Ezen indikátorok származhatnak akár a pi-

acról, akár eredhetnek máshonnan is. Ezért fontos tisztázni a piac és nem-piac különbségét. A piacok megértéséhez fontos ismerni, hogy milyen hátrányai és előnyei vannak. Két fontos fogalmat említett az előadó: a piaci fundamentalizmust és a piaci univerzalizmust. Ezeket muszáj elválasztanunk egymástól. A piaci fundamentalizmus szerinte nem ismeretlen a magyar közgazdasági szakma előtt. A fogalmat a Stiglitz–Block–Somers hármasságával tette még világosabbá. A piaci fundamentalizmus, amikor a piac intézményrendszerét feltétel nélkül alkalmazzák, és a piac eredménye dominálja bármilyen más gazdasági intézmény által elért teljesítményt is.

Hodgson ezzel szemben a piaci univerzalizmusra összpontosít. Piaci univerzalizmus az, ahol a piacok mindenütt jelen vannak, alapvető lényege az emberek közti interakciók egyik intézményes megvalósulása. Fontos kitétel volt ezzel kapcsolatban, hogy a két fogalom különbségét nem normatív, hanem analitikus alapon vizsgálta. Értelmezésében a piaci univerzalizmus nem a piacok kívánatosságára vagy éppen a nemkívánatosságára utal, és nem is az ideális méretükre, csupán arra, hogy az interakció keretét a piac vagy nem a piac biztosítja.

Ezt követően bővebben definiálta a piac fogalmát. Utalt rá, hogy erről már hosszú ideje vitatkoznak a szakértők, és ő maga is elmélettörténeti keretbe foglalta mondandóját. Ebben a keretben az első szakaszt három gondolkodó, Jevons, Gravelle és Rees képviselte. Ezt követte von Mises és Georg Simmel, végül Irving Fisher munkásságát ismertette. Ez az elmélettörténeti felvezetés biztosította, hogy különbséget lehessen tenni piac és kereskedés közt. Értelmezése szerint a piac egy hely, ahol adni-venni lehet – például a halpiac, a zöldségpiac, vagy a tőzsde – és nem öregebb, mint néhány ezer év. Viszont a kereskedés régebbi ennél. A két intézmény egyidejűleg létezik, de nem azonosítható. A piac mint tér és idő egysége egyben szabályozási kérdés is, amely koordináció eredménye, míg a kereskedés nem (vagy jóval kevésbé) igényli ezt a koordinációt.

A piachoz szükséges a kereskedő (trader), aki képes szerződést (contract/agreement) kötni. A szerződés, javak adás-vételéről szól, bármilyen tételben és minőségben, amit a felek elfogadhatónak találnak. Bár a szerződés jogi aktus, tehát államot is feltételez, Hodgson ennél tovább ment, szerinte az illegális „szerződések” is a piac részei. Fontos, hogy a felek azonos kulturális-tradíciós szférában mozogjanak az üzletkötés során, tudniuk kell, mikor áll az üzlet. Így hozzák létre a piaci szabályokat és annak szerkezetét, végül pedig magát a piacot. A piac ebből a szempontból akár spontán folyamatnak is tekinthető, de Hodgson hangsúlyozta, hogy a kulturális háttértől nem lehet eltekinteni.

Definiálni lehet a képzelt piacokat is, amelyek a korábban megállapított alapfeltételeknek nem tesznek eleget, a valóságban nem írhatjuk le őket piacként. Erre kiváló példa Ronald Coase és Ning Wang „ötletek piaca”. A szerzőpáros nem a szellemi tulajdonra célzott, hanem az önkifejezés és véleménynyilvánítás szabadságjogának szükségére, valamint a tudás létrehozására és szállítására az oktatási intézményeken belül. Ebben az esetben nincsenek világosan megfogalmazott tulajdonjogok, nincsenek szabadalmak, nincsenek a tulajdonjogokkal kereskedők, de mégis jelen van az önkifejezés szabadsága, és ebben a tekintetben van „piac”.

A képzelt piacok másik példája a Douglass North által fémjelzett politikai piac. A politikai piacok intézményrendszere érdekes módon különbözik a kisebb mértékben korrupt demokráciákban (mint például Indiában) és azokban az országokban, ahol a szavazatok felvásárlása gyakoribb. Bár látszólag ugyanúgy szavazatok felvásárlásáról

van szó mind a két esetben, mégis jelentős különbségeket lehet megállapítani a piacok szervezésében, a „kereskedők” mentalitásában és más szempontok alapján is. Hodgson hangsúlyozta, hogy a legfőbb problémája a politikai piacok erkölcstelensége. Megengedhetők a politikai szerződések, a politikusok köthetnek formális és informális alkukat, ez a demokratikus intézményrendszer részét alkotja. A szavazatok adás-vétele azonban más kérdés, abban az esetben az állampolgárt gazdasági előnyre váltják, ami megengedhetetlen. Példaként Indiát emelte ki, ahol piaca van a szavazatoknak.

Hodgson az univerzális piacszemlélet teóriája alatt érti azt is, hogy a különféle tranzakciók megkötésének szabadsága természeti jog, emberi természetből fakadó habitus. Meglátása szerint ez a piaci fundamentalistákat gyengítő elképzelés, hiszen ebben az esetben lényegesen nagyobb kihívást jelent a piacok felismerése és adott esetben helyes megszervezése. Szerencsésebbnek tartja ezért szélesebb körben értelmezni a kifejezést; minimális piaci korlátozás mellett engedné az egyszerű kereskedőt (traders) hozzáférni üzlettársakhoz, forrásokhoz és üzleti lehetőségekhez, ahol a kereskedés eszköze lehet akár pénz is. Ebben az esetben az egyszerű kereskedők jelentik a gazdaság és a piac jelentősebb részét, hiszen sokkal régebb óta jelen vannak a történelemben, mint a kialakult piacok. A piac azonban a szabadság megnyilvánulásának formája, és nem a nyereség, vagy a haszon megszerzéséről szól.

A professzor az „autonóm piacszerződés” vonatkozásában Adam Smith-t idézte, aki szintén civil kezdeményezésnek tartotta a piaci gazdaság ilyen jellegű fejlődését, aminek politikai gátak nem szabhatnak határt.

Balogh Attila¹⁰ – Varjú Bence¹¹

***

A NÖVEKEDÉS ÚJRAGONDOLÁSA KORNAI JÁNOSSEL - PHILIPPE AGHION A NÖVEKEDÉSRŐL ÉS INNOVÁCIÓRÓL

Philippe Aghion és Kornai János kutatási témája számos ponton kapcsolódik, egyetértenek legfőképp abban, hogy „jobbá akarták tenni a világot”. Ez hosszú távú gazdasági fejlődéssel érhető el, amihez innovációra van szükség. Az innováció pedig megköveteli a gazdasági nyitottságot, a versenyt, a szabadságot és a szabad hozzáférést. Ehhez azonban elengedhetetlen a demokrácia és a piacgazdaság.

Aghion egyik legfontosabb tudományos munkája, a Peter Howittal kidolgozott növekedésmélelet is ehhez kapcsolódik: Aghion és Howitt [1992] a schumpeteri innovációs mechanizmust, azaz a teremtő rombolást (creative destruction) formalizálta. Az egyensúlyi gazdasági növekedést az innovációk hajtják, melyek a vállalkozói tevékenység eredményeként születnek. A vállalkozói kutatásokat az innovációk várható bevétele hajtja, de csak addig realizálhatják az innovációk bevételeit, amíg egy újabb technológia fel nem váltja a régit, ami néha teremtő rombolást jelent.

¹⁰ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

¹¹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

A közgazdászok körében¹², illetve az endogén növekedésmélet¹³ irodalmában általános az egyetértés abban, hogy a növekedésben az innovációnak kiemelt szerepe van. Ennek ellenére kevesen vizsgálták ezt empirikusan. Közel 100 éves időszakot (1880-1940) átfogó adatok alapján egyértelmű pozitív korrelációt mutatott ki Acemoglu et al. [2017] a növekedés és az innováció között: minél innovatívabb (több a szabadalom) egy állam (Egyesült Államok), annál nagyobb az állam növekedési rátája.

Akkor kijelenthetjük, hogy minél nagyobb az innováció, annál nagyobb a növekedés? Ezt igazolják a matematikai modellek és empirikus kutatások, de ennél azért árnyaltabb az összefüggés. A gazdasági növekedés hajtómotorja két fő ágra osztható, a beruházás- és az innováció-vezérelt fejlődésre [Acemoglu et al., 2006]. Míg az előbbi esetben az állóeszköz-beruházások és a tőkefelhalmozás biztosítja a növekedést, az utóbbinál az új termékek és az új folyamatok miatti hatékonyság-javulás eredményezi a fejlődést. A technológiai határfelület közelében lévő, a legfejlettebb technológiákat alkalmazó országoknál az innováció-alapú növekedés a meghatározó, míg a kevésbé fejlett országokra inkább az imitáció jellemző, azaz az innovációk, a technológiák átvétele [Acemoglu et al., 2006]. A relatíve fejletlenebb országoknak is át kell térni idővel az innováció-vezérelt növekedésre, ez azonban eltérő gazdaságpolitikát kíván meg. Míg például a beruházás-vezérelt esetben a piaci korlátozások a növekedést fokozták, az innovációkra azok visszafogják.

A növekedés, pontosabban az innováció hajtóerejének fontos meghatározója a vállalati dinamika is. Nem meglepő eredmény, hogy a K+F kiadások nagysága és a szabadalmak száma növekszik a vállalat méretével [Klette – Kortum, 2014]. De ha különválasztjuk az innovatív és nem innovatív vállalatokat, akkor az előbbi csoportban a fiatal vállalatok arányaiban többet költenek kutatásra és fejlesztésre, ezért hatékonyabbak az idősebb társaiknál. Az amerikai gazdaság alapján másik fontos következtetés, hogy a fiatal, új belépők arányaiban több innovációt hoznak létre [Acemoglu – Kerr, 2016], ezért a vállalati fejlődést és a gazdasági növekedést korlátozzák, ha a belépési korlátok miatt nem tudnak piacra kerülni.

A vállalati innovációk tehát növekednek a vállalatmérettel, a vállalatok mérete pedig arányosan növekszik a vállalatok korával. Ez az arányosság azonban eltérő nagyságú más-már területeken. Az Egyesült Államokban a 40 évvel ezelőtt alapított vállalatok több mint hétszer nagyobbak az 5 éves társaiknál, Indiában azonban csak 40 százalékkal nagyobbak és Mexikóban a 25 évesek kétszer akkorák, mint az új vállalatok [Hsieh – Klenow, 2014]. Amerikában többet tudnak visszaforgatni és szervezeti fejlesztésre költeni, így nagyobb a termelékenység. De miért alacsonyabb a produktivitás a szegényebbek országokban? Mi segítheti a nagyobb innovációkat és fejlődést?

AZ INNOVÁCIÓ MEGKÖVETELI A DEMOKRÁCIÁT

Az országok innovációs eredményei közötti eltérést több tényező is befolyásolta. Acemoglu et al. [2017] bemutatta, hogy azokban az amerikai államokban, ahol jelen volt a rabszolgaság, kevésbé voltak innovatívak a 100 éves időszakot tekintve. Érdeemes megjegyezni

¹² Stiglitz és Kornai munkáit hasonlította össze például Berlinger [2017].

¹³ A növekedésmélet és az innovációról lásd például Németh [2017].

azt is, hogy az innovátorok nagyobb arányban költöztek el hazájukból („migráltak”), mint a nem innovátorok. Így azokban az államokban nagyobb az innováció, ahol nyitottabbak voltak a befogadásra [Akcigit et al., 2017]. Így a rasszizmus és a rabszolgaság „elnyomja” az innovációt.

A GDP növekedési rátája tekinthető a gazdasági növekedés mérőszámának. A GDP növekedése eltérő képet mutat, ha az országokat a vállalatok belépési korlátjai (például adminisztratív teendők, vállalkozás indításához szükséges idő) alapján csoportosítjuk. Magas belépési korlátok mellett minél magasabb egy állam relatív (Amerikához viszonyított) GDP-je, annál kisebb a GDP növekedése. Alacsony belépési korlátoknál, illetve alacsony piaci korlátozásoknál azonban ez a negatív hatás sokkal gyengébb, sőt, néhány esetben pozitív a kapcsolat [Acemoglu et al., 2016]. Ezért, ha a adminisztrációs korlátok megnehezítik az új vállalatok piacra lépését, akkor a verseny és a kreatív rombolás alacsony. A korrupció szintje pedig ugyanolyan hatást mutat, mint a belépési korlátok.

Az innovációk megjelenéséhez elengedhetetlen a nagy kutatási és fejlesztési hajlandóság. Ehhez pedig az szükséges, hogy nem csak irányított és szabályozott kutatásokkal szabad foglalkozni, hanem az alapkutatásokkal is, és az alaptudományokban a nyitottságnak és a szabadságnak kell jellemzőnek lennie. Szabadnak kell lenned abban, mivel és hogyan akarsz dolgozni, a kezdeményező képesség a decentralizáció növelésével ösztönözhető. A demokrácia növeli versenyt és ezáltal az innovációt is, mert a verseny nagyobb innovációkra ösztönöz.

AZ ÁTMENET CSAPDÁI

A korai szakaszban, amikor még egy ország a technológiai fejlődésének határától messze van, nincs az élvonalban, beruházás-vezérelt stratégiával érhető el látványos növekedés. Ehhez állóeszköz beruházásokra, a források megfelelő újraelosztására van szükség, hogy a megfelelő vállalatok, illetve szektorok fejlődése biztosítani tudja a technológiai konvergenciát. Ezeket nem saját fejlesztésekkel éri el, hanem imitációval, azaz átveszi a már meglévő, külföldi technológiákat. Az állam részvétele nélkülözhetetlen ebben a szakaszban az irányított fejlődés és az újraelosztás miatt. Ez a diszkrecionális politika költséggel jár, hiszen növeli a belépési korlátokat, ezért korlátozza a leghatékonyabb vállalatok és az alkalmasabb menedzserek kiválasztását, mert a célterület vállalatait juttatják tőkéhez [Acemoglu et al., 2016].

Amikor azonban egy ország eléri a technológiai határt és az élvonalba kerül, a korábbi támogatási politikák ellentétes hatást váltanak ki, mert korlátokat szabnak a további fejlődésnek. Például Kína kezdeti látványos növekedési üteme is mutatott egy megtorpanást [Zilibotti, 2017], amikor a befektetés-vezérelt növekedésről át kellett lépnie az innováció-vezérelt növekedéshez.

A koreai gazdaság növekedése 1997-98 előtt a csebolok¹⁴ modelljén alapult, ami olyan volt, mint a japán minta. Pár nagy konglomerátum egymást segítette, ezzel hatékonyan

¹⁴ A csebolok (nemzetközi átírással: chaebol) a dél-koreai óriásvállalatok, melyeket családok alapítottak és irányítanak.

megakadályozták a nem-csebol vállalatok belépését a piacra. A csebol alapú gazdaság segítette a iparosodást, a befektetések és az export növekedését. De ezzel együtt a csebolok nem támogatják az innováció alapú növekedést, mivel belépési korlátokat alkotnak [Aghion et al., 2018b].

Aghion et al. [2018b] ipari adatokon (bányászat és gyáripár) alapuló elemzést végeztek, amelyben megvizsgálták az ázsiai válság és az annak eredményeként létrejövő 1998-as reformok hatását a belépésre és a termékenység növekedésére. Az ázsiai válság gyengítette a chebolokat, válság hatására ezt a rendszert a kormány megnyitotta és erősítette a vállalkozási lehetőségeket, így végeredményben segítette Koreának átállni az innováció alapú poszt-indusztriális gazdaságra. Előzetes eredményeik szerint, azokban az iparágakban, amelyeket korábban a csebolok domináltak és ahol magasabb belépési korlátok voltak, gyorsabb termelőképesség növekedést mutattak a nem-csebol vállalatok. Ez a termelékenység-növekedés nagyrészt a hatékonyság fejlesztéseknek tudható be, semmint a tőkefelhalmozásnak, ami az innováció-alapú növekedést támasztja alá.

INNOVÁCIÓ ÉS EGYENLŐTLENSÉG

Nagy mértékben növekedett a top, azaz a legfelső 10 százalékba tartozó jövedelmi egyenlőtlenség, mutatott rá Atkinson et al. [2011]. De miért fontosabb ez az egyenlőtlenség az egyenlőtlenség általánosabb mérőszámainál? Erről Aghionnak volt is egy vitája Piketty-vel, ami Aghion [2016] tanulmányban, Kornai hozzászólására írt válaszában is megjelenik.

Az egyenlőtlenséget mérhetjük például azzal, hogy milyen a top 1, illetve a top 10 százalékba tartozó jövedelműek aránya, a Gini-index és a 90/10 arány vagy a társadalmi mobilitás és annak hiánya.

Aghion szerint azonban nem szabad egyformán kezelni az egyenlőtlenségeket. A generációk között a nagyobb egyenlőtlenség nagyobb mobilitási különbséget mutat. Minél nagyobbak a jövedelmi egyenlőtlenségek, a családi háttér annál inkább meghatározza azt, hogy a fiatalok mit érhetnek el (illetve mit nem érhetnek el) a munkájukkal [Corak, 2013]. Az amerikai legnagyobb jövedelműeket (top income) tekintve azonban más rajzolódik ki. A top jövedelműek egyenlőtlenségének egyik legfontosabb forrása az innováció, ebben is különbözik a többitől (belépési korlátok...); ezért is kell másképp kezelni például Steve Jobsot¹⁵ vagy Carlos Slimet¹⁶.

Milyen kapcsolatban áll a növekedés és az egyenlőtlenség? A növekedést az innováció hajtja, az innováció pedig jövedelmet hoz a megvalósítója számára és épp ezek azok a jövedelmek, amelyek ösztönzik is az innovációkat (Aghion et al., 2018a). Az innováció tehát növekedést generál, de ezen felül az innováció fokozza a társadalmi mobilitást (kreatív rombolás), hiszen a szegényebbeknek, illetve a munkásoknak is van esélye innováció megvalósítására. A top jövedelmi egyenlőtlenséget igen, de az általános egyen-

15 Az Apple alapítója, korábbi elnöke, vezetése alatt fejlesztették ki a legfontosabb apple termékeket.

16 Egy mexikói milliárdos, több vállalati konglomerátum tulajdonosa.

lőtlenséget azonban nem növeli az innováció, valamint az innováció erősen pozitívan korrelál a társadalmi mobilitással.

Számos társadalom egyik jellemző tevékenysége a lobbizás, amely azonban inkább negatív hatásokat mutat. Növeli a top jövedelmi egyenlőtlenségeket, hiszen ők a lobbizás fő csoportjai. De visszatartó ereje van, mert csökkenti a társadalmi mobilitást és növeli a társadalmi egyenlőtlenséget, összességében pedig nem erősíti a növekedést.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az állam szerepe, illetve a gazdasági politika kiemelt fontosságú a növekedés és az innováció szempontjából. A növekedés korai szakaszában és az élmezőnyben eltérő politikai stratégia lehet hatásos. A hosszú távú növekedéshez elengedhetetlen az innováció, amelyhez megfelelő gazdasági környezetet kell teremteni. Figyelni kell arra, hogy a felső körök ne tudják megállítani az innovációt, a lobbitevékenységgel ne zárják le a belépési korlátokat. Szabad verseny és demokrácia legyen, ahol az adórendszer ösztönző és ami különösen fontos, a korrupciót „ki kell gyomlálni”. Az országok között is versengés van, emiatt be kell fektetni az oktatásba is, hogy fel tudjuk venni a versenyt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acemoglu, D. – Aghion, P. – Zilibotti, F. (2006): Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth, *Journal of the European Economic Association*, 4(1), pp. 37-74.
- Acemoglu, D. Aghion, P. – Zilibotti, F. (2006): Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth, *Journal of the European Economic Association*. 4, pp. 37-74.
- Aghion, P. – Akcigit, U. – Bergeaud, A. – Blundell, R. – Hémous, D. (2018a): Innovation and Top Income Inequality. forthcoming, Previously version: Aghion, P., Akcigit, U., Bergeaud, A., Blundell, R., & Hémous, D. (2015). Innovation and top income inequality (No. w21247). National Bureau of Economic Research.
- Aghion, P. – Guriev, S. – Jo, K (2018b): Chaebols and Firms dynamics in Korea, forthcoming working paper
- Aghion, P. – Howitt, P. (1992): A Model of Growth Through Creative Destruction. *Econometrica*, 60(2), pp. 323-351.
- Aghion, P. (2016): Comment on „So What Is Capital in the Twenty-First Century? Some Notes on Piketty’s Book” (by Janos Kornai), *Capitalism and Society*, 11(1), Article 4
- Akcigit, U. – Grigsby, J. – Nicholas, T. (2017): The Rise of American Ingenuity: Innovation and Inventors of The Golden Age, *CEPR Discussion Papers*, No. w23047
- Akcigit, U. – Kerr, W. R. (2016): Growth Through Heterogeneous Innovations, Harvard Business School Entrepreneurial Management Working Paper No. 11-044
- Atkinson, A. – Piketty, T. – Saez, E. (2011): Top Incomes in the Long Run of History, *Journal of Economic Literature*, 49(1), pp. 3-71.
- Berlinger Edina (2017): A piac és az állam szerepe az innovációban – Kornai János versus Joseph E. Stiglitz, *Közgazdasági Szemle*, 64:(4), pp. 377-393.

- Corak, M. (2013). Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility, *Journal of Economic Perspectives*, 27(3), pp. 79-102.
- Hsieh, C. T. – Klenow, P. J. (2014): The Life Cycle of Plants in India and Mexico, *The Quarterly Journal of Economics*, 129(3), pp. 1035-1084.
- Klette, T. J. – Kortum, S. (2004): Innovating Firms and Aggregate Innovation, *Journal of Political Economy*, 112(5), pp. 986-1018.
- Németh András Olivér (2017): A növekedésméletek fejlődéstörténete II.: A neoklasszikus modellektől a növekedés fundamentális okaiig, *KÖZ-GAZDASÁG*, 12:(3), pp. 93-109.
- Zilibotti; F. (2017): Growing and Slowing Down Like China, *Journal of the European Economic Association*, 15(5), pp. 943-988.

Lovas Anita¹⁷ – Halász Győző Mihály¹⁸

***

„ANNYIFÉLE MARXIZMUS VAN, AHÁNY HELYZET” - BESZÁMOLÓ SZELÉNYI IVÁN ELŐADÁSÁRÓL

„Nincs olyan magyar szociológus Kornai Jánoson kívül, aki ilyen nagyot hatott volna munkámra” – ezzel nyitotta előadását Szelényi Iván a Kornai János tiszteletére rendezett konferencián. Szelényi munkájában Kornai szocializmusról alkotott elméletének narratíváját írta meg, amiben három fő karakterjegyet állapít meg a szocializmusról: 1. megszűnteti a magántulajdont; 2. a piacot bürokratikus koordinációra cseréli; 3. mindez egy marxista-leninista legitimitású egypártrendszer irányításában történik.

Sok munka született már azzal kapcsolatban, hogy mi volt vagy mi is a szocializmus. Kornai a már előbb említett három pillér alapján pontos definíciót alkotott, amit kiterjeszthetünk és módosíthatunk. Szelényi a definíció meghatározását és bővítését olyan folyamathoz hasonlította, mint amivel a zeneszerzők alkotják műveiket – ők maguk is egy témára írnak variációkat. A szocializmus fogalmának alakíthatósága nem egy Kornai megfogalmazásától eltérő definíció megalkotása, csupán annak egy feldolgozása, variációja.

A szocializmus egy előre összeállított menü, nem pedig *à la carte*. Nem választhatod csak a tetszetős elemét, mivel magával hozza azt is, ami kevésbé vonzó, különben az egész összeomlik. Ez a hasonlat illusztrisan ábrázolja a piacszocializmus elméletének a legfőbb problémáját a demokratikus szocializmussal együtt. Ezzel Szelényi nem azt akarta mondani, hogy a szocializmus lehetetlen lenne, csupán annak erősen problematikus voltát fejezte ki.

A felvezető után a szocializmus zenei kompozícióként történő áttekintése következett. Minden főbb problematikát felvonásoknak nevezett Szelényi, ami egy nagyon hatásos és élvezetes interpretációt nyújtott a konferencián jelenlévőknek. A tulajdonviszonyokról szóló rész az *allegro vivace* címet kapta, ami a zenében „élénk gyors” tem-

17 egyetemi adjunktus, BCE Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék

18 egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

pót jelöl. A szocialista országok hasonló élénkséggel helyezték törvényen kívül a magántulajdont és államosították a termelőeszközöket. Az I. felvonás első variációjában Szelényi a következő ellentmondásos helyzetre hívja fel a hallgatóság figyelmét: annak ellenére, hogy nagyon sok szocialista ország kísérletet tett a termelőeszközök államosítására, Marx a korai írásában a totális állami tulajdon állapotát nyers kommunizmusnak tartotta, és nem valósnak. Bakunyin Marxot ezért 1870 körül etatizmussal vádolta – „Marx a szocializmus Bismarckja”. Bakunyin álláspontja oly találó volt, hogy a konferencia részvevőinek arcára is mosolyt csalt. Pár évvel később Engelsre hárult az a feladat, hogy válaszoljon Bakunyinnak, amit az 1877-es „Anti-Dühring”-jében meg is tett, ahol előkerült az „elhaló állam” fogalma. Ennek a témának a variációja Lenin „Állam és forradalom” című művében jelenik meg. Engelshez hasonlóan Lenin is elfogadta azt, hogy a kommunizmus a magántulajdon államosításával kezdődik. Erre viszont úgy tekintett, mint egy hosszú folyamat első kis lépésére, ami végül elvezet az állam elhalásához. Ahhoz azonban, hogy a burzsoáziát felszámolják, előbb egy erős államot kell kiépíteni.

Sztálin az állam elhalását egy dialektikus folyamatként fogta fel, amiben az állam folyamatos erősödése révén szűnik meg az állam. „Nem sokat láttunk ebből az eltűnésből...” jegyezte meg Szelényi, amire a közönség szerény nevetéssel reagált egyetértése jeléül. Az előző panelbeszélgetésre visszautalva kifejtette, hogy az állam és a bürokratikus koordináció nemhogy eltűnik, hanem úgy látszik, hogy szerepük inkább felerősödhet Kínában.

Nem csak Bakunin kifogásolta a szocializmus víziójának etatista felfogását. Chomsky az 1920-as években a növekvő szovjet államot inkább tartotta államkapitalizmusnak, mint szocializmusnak. Trockij a magántulajdon államosítását fontos lépésnek tartotta a szocializmus felé, de a szovjet állam olyan szinten deformált bürokratikus állam volt, hogy mindenképpen szükséges lett volna egy politikai forradalom is a gazdasági forradalmon túl ahhoz, hogy megbuktassák a bürokratizmust. Marx és Engels is erősen hezitált, hogy a termelőeszközök állami tulajdona szükséges vagy elégséges feltétele-e a szocializmusnak.

A téma második variációjában a szocializmus és kommunizmus közötti különbséget járta körbe. Marx késői munkájában a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet két fázisát különböztette meg, amit inkább tekinthetünk feudalizmusból szocializmusba történő átalakulásnak. Ennek a különbözőségnek ma is nagy ereje van: az elmélet alapján Kínát átalakuló szocialista országnak tekinthetjük, ahol az erős államnak még mindig fontos szerepe van abban, hogy az érett kommunizmus állapotába eljuthasson. Arról vitatkozhatunk, hogy Kínában államkapitalizmus vagy államszocializmus van-e – egy lépéssel a piac előtt vagyunk vagy már valami után? „Ha hiszünk Polányinak, akkor a modernizáció nagy pillanata az volt, amikor a gazdaság kikerült az állami kontrol alól.” – zárta a második variációt Szelényi, megragadva a Kínáról szóló diskurzusok egyik kritikus pontját.

A tulajdonformák alakulása a szocializmus idején az első felvonás harmadik variációjában került kifejtésre. Megkülönböztetésre kerültek állami és szövetkezeti tulajdonformák, leginkább a szovjet típusú szocialista államokban. Az, hogy mi a valódi különbség a két forma között, még mindig vitás. Vannak, akik szerint nem fedezhetők fel lényegi különbségek, de sokan vélik úgy, hogy a termelőszövetkezetek rendszere másabb volt, mint a kolhozoké. Ez leginkább a mi országunk esetében lehet igaz. For-

málsan tényleg szövetkezétként működtek, hiszen közösen rendelkeztek a termelőszközökről, látszólagosan pedig a saját vezetőjüket is megválaszthatták. Vitára érdemes annak eldöntése, hogy ezek valóban szövetkezeti tulajdonformák voltak-e, tekinthetjük-e őket az állami tulajdonformák variációjaként annak ellenére, hogy ez a rendszer végül megbukott.

A vitaindító kérdés feltevése után egy másik téma, a gazdasági koordinációs mechanizmusok kérdésköre következett. Professzor úr ennek a felvonásnak a *menüett* címet adta, ami egyben egy zenei műfajmegjelölés, ami itt a következőt jelentette: körtánc a piaci és a bürokratikus koordináció körül. Kornai a szocialista gazdaságok működését a bürokratikus koordináció jelenségével írta le, amit mások tervutasításos gazdálkodásnak neveztek. Ennek a felvonásnak az első variációjában megjelenő kérdés az volt, hogy mennyire voltak valójában bürokratikusak a szocialista országok? Szelényi Max Weber munkáját említette, aki a bürokráciában a tiszta racionalitás és a jog érvényesülésének a legtisztább formáját látta. „Ha a szocializmus tényleg egy tervutasításos gazdálkodás volt, akkor az a weberi bürokrácia ellentéte volt.” Megállapításra került, hogy a szocializmus inkább szubsztantív, mint formális racionalitással operál, ami megint csak ellentmond annak, amit a szocializmus magáról állít.

A második variáció egy ironikus állapotot fest fel. Az állítás az, hogy a bürokrácia ideáltípusa hatékonyabban működik kapitalista piacgazdaságban, mint kommunista berendezkedésekben. Érvelésében Oliver Williamson tranzakciós költségek elméletét hozta fel, ami alapján a piaci bizonytalanság megköveteli a vállalkozások bürokratikus szerveződését, hiszen a tranzakciók költségnek megfelelően jelennek meg a piacon vagy szerződnek alvállalkozóval. A kapitalizmus tehát bizonyos bürokrácia segítségével tud csak működni.

Következik a harmadik variáció, amelyben az a hibásnak tartott feltételezés jelenik meg, miszerint a szocialista gazdasági rendszerekben despotikus tervgazdálkodás volt jelen. Kornaira utalva Szelényi kijelentette, hogy a tervgazdálkodás egy összetett alkufolyamatból alakul ki, ami az alkudozások révén a piacra emlékeztet. Az állami tulajdonú cégek a termelési kimenetel alapján hatnak egymásra, csakúgy mint a piacon. Kornai gyönyörűen megfogalmazta: a kapitalista gazdaságokat a túltermelés, míg a szocialista gazdaságokat a krónikus hiány hajtja.” – Kornai János ezen fő meglátásával zárult ez a variáció.

A következő variációban a piacsocializmus került terítékre Szelényi előadásában. Kalecki volt az első olyan marxista, aki állította, hogy a szovjet típusú gazdaság működését csak a piaci koordináció által lehet elérni. A kifejtésben ezt magyarázóan utalás történt Kornai 1980-as évek közepén kidolgozott elméletére, miszerint a tulajdonformák és a koordinációs mechanizmusok között elective affinity van jelen. A szabad piac a magántulajdon jelenlétével jöhet létre, így a piacsocializmus egyszerűen lehetetlen.

Az ötödik variáció az előző panelbeszélgetés fő kérdéskörét feszegette: Kína valóban szocialista piacgazdaság, ahogy azt a kínai politikai elit gondolja? Professzor úr úgy látja, hogy Kínának sikerült az átmenet a kapitalizmusba, amit a piaci mechanizmusok alkalmazásával és a vitatható mértékű, de jelenlévő privatizációval magyarázott. Nagy kérdés, hogy a magántulajdon valóban magántulajdon-e. Tényleg azok birtokolják és döntenek felette, akik névlegesen tulajdonosok? Victor Nee a kínai gazdaságot a hibridnek nevezte, ami magában hordozza a szocialista és a kapitalista gazdaság mintázatait is.

A politikai rendszerről a harmadik felvonásban, a *finale presto*-ban beszélt, ami a zenében gyors, drámai zárást jelent. Az, hogy a kelet-európai és szovjet kommunista rendszer bukása Kína előnyére vagy hátrányára vált-e, erősen vitatott. Való igaz, hogy ez az egyetlen olyan politikai rendszer, ami marxista-leninista elvek mentén próbálja legitimálni magát. Az első variációban az került kifejtésre, hogy a marxista várakozásokkal szemben a szocializmus a világpiac periferiáján nőtt ki, míg a fő tézis sokáig az volt, hogy a gazdaságilag legérettebb helyen fog megvalósulni a forradalom. Felmerült a kérdés tehát, hogy miért történt így? A válasz erre az, hogy a feudalizmusból kapitalizmus-sá válás átmeneti időszaka a szocializmus. A végső szakasz tehát nem a kommunizmus, hanem a fejlett kapitalizmus. A zárás második variációjában Szelényi Marx és Engels permanens forradalom elméletét hozta fel, miszerint a szocializmus nem történhet meg csak egyetlenegy országban. A következő variációban felmerült, hogy a magukat kommunistának valló pártok valóban azok voltak-e vagy nacionalisták? A II. világháború alatt a Szovjetunió nem a forradalom tovább terjedéséért küzdött, hanem a honvédő háborúját vívta, ebből következtethetnénk az állam nacionalista jellegére.

A felvonás végső variációjában a marxizmus, mint fogalom és ideológia merül fel. Mit is értünk igazából marxizmus alatt, hiszen olyan sok van belőle? Marx saját magáról állította, hogy nem marxista. A megoldás erre a kérdésre a következő: „annyiféle marxizmus van, ahány helyzet”.

A vitaindító végén nyitva maradt a kérdés, hogy mi is volt valójában a szocializmus. Szelényi Iván kihangsúlyozta, hogy Kornai életműve kiemelkedő mélységben járta körül a témát és nagy teret enged a további diskurzusoknak. Szelényi az egyik legérdekebb kérdést annak tartja, hogy beszélhetünk-e már a szocializmusról múlt időben. Erre a kérdésre nem válaszolt. Azt viszont biztosra veszi, hogy még sokáig fognak zajlani erről a viták.

Nyisztor Tamás¹⁹

***

---

¹⁹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

BESZÁMOLÓ MIHÁLYI PÉTER „THE THEORIES OF JÁNOS KORNAI AND A LESS KNOWN HUNGARIAN ECONOMIST, FERENC JÁNOSY ON UNBALANCED ECONOMIC GROWTH” CÍMŰ PANELELŐADÁSÁRÓL

Manapság meglepően hangzana, ha azt hallanánk, hogy a Kádár-rendszerben a gazdasági növekedés mértéke az 1960-as évek környékén „túl” magas volt. Ennek ellenére e „túl” magas növekedés hosszú távú negatív következményeit írta le két korabeli közgazdász, Kornai János (1928-) és Jánossy Ferenc (1914-1997).

Ugyanazon problémát a két közgazdász különböző aspektusokból szemlélte és azok orvoslását, orvoslásának feltételeit is valamelyest máshogy gondolták megvalósítandónak, kivitelezhetőnek, amelyet két jelentős hatású könyvben fejtenek ki.

Kornai az „Erőltetett vagy harmonikus növekedés” (Rush vs harmonic growth) című könyvében a kisebb ingadozásoktól eltekintve egy stabil, 5-7%-os gazdasági növekedésről beszélt az 1950-1970-es időszakra vonatkozólag, amit önmagában nem tartott rosszsznak, ugyanakkor felhívta a figyelmet többek között a kapitalista országok jobb teljesítményére. Az előadó, Mihályi Péter kiemelte, hogy a kis ingadozások valójában egyáltalán nem voltak olyan elhanyagolhatók, évről évre jelentős fluktuáció volt a gazdaságban.

Kornai is vizsgálta az ellentmondást a relatíve magas gazdasági növekedés és a tervgazdaság inherens hiányosságai között. Könyvében egy metaforával „fordította le”, próbálta megértetni a tervkészítők gondolkodásmódját; a tervkészítők igyekeztek maximalizálni a gazdasági növekedést rövid távon, ugyanakkor figyelembe kellett, hogy vegyék a hosszú távú növekedést szolgáló gazdasági szükségleteket is.

A korabeli politikusok és a szocialista rendszerhez hű közgazdászok szerint az idő – ahogy sok mindenre, így a fluktuáló gazdaság recesszióira is – gyógyír. Meggyőződésük szerint a hanyatló korszakok csupán a tervek nem megfelelő kivitelezéséből, illetve az egyéb hibákból kifolyólag jelentkeztek. Fontos kiemelni, hogy a jelentős mértékű fluktuáció és a recessziós szakaszok intenzív jelenléte a tervgazdálkodásba kódolt, rossz velejáró.

Kornai a gazdasági növekedést (5-7%) fenntarthatatlannak tartotta hosszú távon a szocialista rendszer keretein belül, így az 1970-es évekre a gazdasági növekedés lassulását jósolta. Vagyis ellentétben más közgazdászokkal, a gazdasági lassulásra magából a szocialista gazdasági rendszer működési mechanizmusából következett, és nem csupán „magyar sajátosságként” interpretálta.

Könyvében tizenkét olyan pontot (befektetési ötletet) említ, amely szerinte elengedhetetlen lett volna a fenntartható gazdasági növekedésért, e pontjai megvalósítása azonban rövid távon visszaesést okoztak volna a magyar gazdaság teljesítményében. Erre a „trade-off” jelenségre utal a könyv címe is, vagyis hogy a rövid távú „áldozat” meghozatalával hosszabb távon egy fenntartható gazdasági növekedés valósítható meg – hangzott el az előadáson.

Kornai meggyőződése volt, hogy a szocialista éra első két évtizedében a rapid iparosítás árát az állampolgárok fizették meg, méghozzá három „formában”. Az emberek a termékek rossz minősége és az alacsony választék miatt kénytelenek voltak feladni preferenciáikat (1. áldozat). Ha ez emberek nyaralni szerettek volna, kocsit venni vagy épp csak húst vásárolni, napokat, éveket kellett várniuk, hogy kielégítsék szükségleteiket (2. határozatlan idejű várakozás). A gyárak építése nem csak rövid távon vonta el az erő-

források jelentős részét, hanem az amortizáció, a karbantartásuk szükségessége miatt hosszú távon is, így az emberek által mindennap használt infrastruktúra fejlesztésére már sokszor nem maradt keret (3. elhanyagolás).

Az csak hab a tortán, hogy ilyen ár mellett – mint ahogy a memoárokból kiderült – gyakran hatalmas kölcsönöket vett fel az állam külföldi privát bankoktól, hogy fenn tudja tartani a „stabil”, 5-7%-os gazdasági növekedést.

Jánossy Ferenc a „The end of economic miracle” című könyvében a háború utáni gazdaságokat vizsgálta, többek között Németországot is, amely kulturális és gazdasági szempontból is referenciául szolgálhatott Magyarország számára abban a korban. Jánossy marxista filozófusként a gazdasági növekedést befolyásoló legfontosabb tényezőjeként a munkásságot nevezte meg.

Épp ezért szerinte alapvetően a munkakultúra fejlődése 2%-os gazdasági növekedést tud fenntartani, mivel a munkások képzettségének növekedése, ebből fakadóan a termelékenységük növekedése körülbelül ilyen ütemű. Ha ennél nagyobb ütemű növekedés megy végbe, az csak bizonyos rendkívüli körülmények között tartható fenn. Ezek lehetnek történelmi eredetűek (pl. háború utáni újjáépítés), vagy az erőltetett állami beavatkozás valamilyen formája. A fő kérdés, hogyan lehet a 2%-os szint fölötti gazdasági növekedést fenntartani hosszú távon? Három triviálisnak tűnő lehetőséget vizsgált.

Egyik lehetőségként felmerül, hogy több befektetést valósítanak meg, amivel egyébként Magyarországon is próbálkoztak, kevesebb sikerrel. Jánossy szerint a befektetés akkor járul hozzá a gazdasági növekedéshez, ha elősegíti a munkaerő fejlesztését, képzését. Ennek eredményeként a hatékonyabb termelés nem csupán a munkaerőn belüli generációváltásoknak köszönhető, hanem az új gépek létrehozásának is, és annak is, hogy a munkások mindig a „legkorszerűbb” termelési technikát sajátítják el. E „*learning by doing*” koncepciót Kenneth Arrow, Nobel-díjas közgazdásztól függetlenül alkotta meg Jánossy. 1928 és 1940 között a Szovjetunióban úgy tűnt, hogy ez működhet, de mivel a befektetések finanszírozása a fogyasztás kárára ment, illetve a fogyasztás növekedése lassult, így a munkaerő fejlesztése is lassult.

Jánossy aggasztónak tartotta az ún. kvázi-fejlesztés (*quasi-developement*) gyakorlatát is, amelynek során protekcionista gazdaságpolitikát alkalmazva, illetve a valuta értékét államilag jelentősen manipulálva igyekeznek termékeiket versenyképesé tenni a nemzetközi piacon. Szerinte így az áru csak statisztikai értelemben lesz versenyképes, mielőtt kikerül a nemzetközi piacra, a sokkal versenyképesebb, jobb minőségű áruk miatt nem lesz rá szignifikáns kereslet. A szabad kereskedelem bevezetése esetén ugyanakkor valódi, nemzetközi versenytársakkal kellett volna megküzdeni, ami az innovációt ösztönözhetne volna.

A következő probléma a kutatásba és fejlesztésbe való befektetés; érdemes lett volna a K+F-be fektetni a pénzek jelentős részét. A K+F eredménye az innováció, amely adott esetben a munkavégzés módszerére, illetve struktúrájára vonatkozóan is hatékonyságnöveléssel járhat. Azonban e modern módszerek, struktúrák megvalósításához elengedhetetlen a munkaerő hasonló mértékű fejlődése Jánossy szerint. Ez azt jelenti, hogy a munkaerő „minőségének” fejlesztése nélkül a K+F befektetések pazarlásnak minősülnek.

Harmadrészt a munkások képzettségének fejlesztése felveti az iskolázottságra irányuló befektetések növelését. Ezt Mihályi előadásában mai és történelmi példákkal bi-

zonyította. A népesség magasabb iskolázottsága nem feltétlenül eredményez gazdasági növekedést. Érdemes és fontos befektetni az oktatásba, fejleszteni azt, de a gazdasági növekedést önmagában az oktatás fejlesztésétől várni felesleges.

Jánossy meggyőződése szerint a társadalom (beleértve a munkásságot is) „konzervativizmusa”, a változás iránti ellenállás, ellenérzés jelenléte, az új módszerek elvetése a „bevált” módszerekkel szemben is akadálya volt (és akadálya ma is) a gazdasági növekedésnek. Ebből a szempontból mindegy, hogy az eszközöket az állam vagy egyének birtokolják.

Kornai ezzel szemben üdvözölte volna a kapitalizmus valamely formájának bevezetését már abban a korszakban is, ahol a tervekészítők legalább 15 évre előre terveznek és a rövid távú gazdasági folyamatokba nem, illetve messze nem annyira avatkoznak be, ahogy tették.

Bartók Viktor²⁰

***

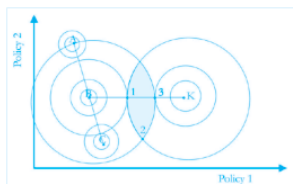
BESZÁMOLÓ YANG ZHOU „THE “CHECKS AND BALANCES” IN THE SOCIALIST REGIME: THE PARTY CHIEF AND MAYOR TEMPLATE” CÍMŰ PANELELŐADÁSÁRÓL

Yang Zhou, a West Virginia University PhD hallgatója a kínai szocialista rendszeren belüli fékek és ellensúlyok működési mechanizmusát mutatta be az általa alkotott modellen keresztül.

Kornai János munkáira hivatkozva Zhou kiemelte, hogy a kínai szocialista rendszer átalakulása láthatóan unortodox módon megy végbe. Ugyanakkor fontosnak tartotta hangsúlyozni Kornai azon megállapítását, hogy politikai struktúráról függetlenül, a párt a szocialista rendszerekben meghatározó, a politikai struktúrát tekintve befolyásoló szerepet tölt be.

Az előadó szerint a kínai politikai struktúra olyan szempontból is egyedinek tekinthető, hogy mindig „két” vezető személyről beszélhetünk; az egyik a párt vezetője, a másik pedig az adott kormányzati szektor vezetője, például a polgármester. A párt vezetőjének „irányító” szerepe állandó, a policy-t meghatározó erőttől, a politikai ügyektől, körülményektől és a kormányzati szektortól függően egy másik személy, mint második vezető is megjelenik.

Zhou elméleti keretének, ahol a fékek és egyensúlyok rendszerét szemlélteti, egyik kiindulása alapja – Kornai művei mellett – Congleton „Király és Tanács modellje” volt (King and Council template).

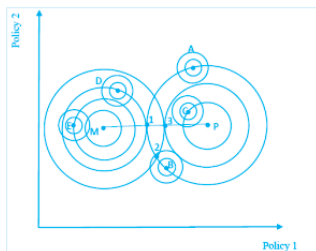
Forrás: Yang Zhou szerkesztése

A fenti ábra a hatalommegosztást szemlélteti a modellen belül. Az ábrán A, B, C pontok jelzik a tanács tagjai, például miniszterek által favorizált policy-kombinációkat. A körük hűzött körök pedig az e preferenciájuktól (vagyis a pontoktól) való „távolságot” másodlagos, harmadlagos stb. preferenciákat jeleznek. Feltételezzük továbbá, hogy a királynak (K), illetve az (egységes) tanácsnak (ahol B medián szereplő/szavazó, így övé a legnagyobb befolyás) rendelkezésére áll vagy vétójog vagy kontroll a felett, hogy mi kerüljön napirendre. Mivel mindkét szereplő saját policy-kombinációjának „megvédésében” lesz érdekelt, a vétójogot, illetve a napirend-kontrollt arra és úgy használja, hogy a másik szereplő azt érdemben ne befolyásolhassa. Vagyis mindkét szereplő képes arra, hogy megvédje saját preferenciáját, amennyiben rendelkezésére áll vétójog vagy napirend-kontroll [Congleton, 2001]. Vagyis egy stabil helyzetben az adott ügyben erősebb potenciállal bíró szereplő költségmentesen „adhat” a másik szereplőnek „kontrollt”, hisz annak rövid távon, amíg a status quo fennmarad, érdemi befolyása nem lesz az ügyre. Hosszú távon azonban, ha feltételezzük, hogy a politikai vagy épp gazdasági körülmények jelentősen változnak, a szereplők könnyedén kényszerülhetnek policy preferenciájuk megváltoztatására. Preferenciájuk megváltoztatásánál a szereplők célja a lehető legkisebb „elmozdulás” eredeti preferencia pontjuktól. A szürke mező azt a területet reprezentálja, ahol a két fél lehetséges preferencia pontjai egybeeshetnek. A szereplők ugyan képesek policy-kat megvalósítani önállóan, bizonyos körülmények között csak közösen hozhatnak döntéseket.

Ugyanakkor a másik esetben elképzelhetők olyan tanácsok, melyeket erős tagoltság jellemez, így relatíve gyengék. A tanács tagjai által preferált policy-kombinációk sokszor „kiütik” egymást, egységük hiánya a király pozícióját erősíti, tulajdonképp indirekt, a tanács által előidézett módon valósul meg az „oszd meg és uralkodj” stratégia.

A modell ismertetését követően Yang Zhou kitért a Kínai Kommunista Párt minden kormányzati szektorban megnyilvánuló jelenlétére. Példaként említette, hogy a kínai hadseregben, az ideológiáért felelős pártemberek ugyanolyan befolyással bírnak, mint a hadsereget irányító parancsnokok. Ez alátámasztja Kornai azon állítását, mely szerint a szocialista rezsimekben – így Kínában is – a kormányzat és a párt formálisan elkülönül ugyan, de a kormányzat emberei jellemzően párttagok.

Zhou ezt követően saját ábráját mutatta be, mely a Congleton által készített modell továbbgondolása, illetve annak a kínai politikai berendezkedéssel való összhangba hozatala.

Forrás: Yang Zhou szerkesztése

Ábrája alapján kimutatható, hogy a két aktor között megtalálható egy olyan halmaz, melyben kettejük preferenciái találkoznak. Ha a pártvezető és a polgármester közötti kapcsolat stabil, akkor a politikai javaslatok egy, a két személy közötti egyenes vonalszakaszra esnek. Ez a sablon a politikai alkudozások mellett a kinevezésekre és személyes kapcsolatokra is vonatkozik: egyrészt a bizottságokba mindkét politikai aktor szakképzettséggel rendelkező személyeket kíván elhelyezni [Hayek, 1945], ugyanakkor mindkettőt azokat a tisztviselőket kívánja kinevezni, akik az ő véleményüket, politikai preferenciájukat osztják. Ezeket a személyeket szimbolizálják a polgármester és a pártvezető körül megjelenő betűk.

Az erőviszonyok megfogalmazása után az előadó a kollektív döntés valószínűségi függvényének felírhatóságával foglalkozott. Ahhoz, hogy egy adott irányelv kollektív elfogadása megtörténjen, kell a pártvezető és a polgármester, valamint a bizottság kétharmadának jóváhagyása. Feltételezhetjük, hogy a bizottság függetlensége nem teljes, tehát ha a két fő aktor megszavazza az adott irányelvet, nagy a valószínűsége, hogy a tisztviselők nem fognak ellenkezni.

Mind a pártvezető, mind a polgármester várt járadéka/hasznossága felírható a lehetséges változók összegeként. A két fő változó: hogy elfogadják-e az irányelvet, valamint, hogy ez az adott aktornak hasznos-e.

Ha mindehhez hozzáesszük azt az előbb említett elméletet, miszerint biztosan kollektív döntés születik akkor, ha a polgármester és a pártvezető döntése megegyezik, az egyenletet tovább alakíthatjuk. Ezek alapján a járadék/hasznosság maximalizálási érdekének első rendű feltételei is leírhatók.

Az egyenlet eredménye azt feltételezi, hogy a járadék/hasznosság maximalizálása érdekében a legjobb megoldás, ha a pártvezető és a polgármester nem mindig fogadja el, valamint utasítja el egyhangúan az adott ajánlást, helyette bizonyos esetekben ellenkezően szavaznak. Bár a számítás azt feltételezi, hogy a két aktor szavazata nem függ egymástól, a valóságban természetesen együttműködhetnek, alkudozhatnak. Ez a tanulmány célját nem változtatja meg: ez az egyenlet azért született meg, hogy megmutassa, hogyan működik a fékek és ellensúlyok rendszere a sablon esetében, valamint a kínai politikában.

A politikai intézmények behelyettesítése a pártvezető és polgármester sablonba azt mutatja, hogy egyes személyek kieshetnek az intézményrendszerből. Ezek valószínűleg túlságosan radikális irányelvet vallanak, esetleg olyan mozgalmakban vesznek részt, mely a párt alapideológiájához nem illeszkednek. Mivel ők veszélyt jelenthetnek a rezsimre, ezeket a jelenségeket el kell kerülni, vagy meg kell szüntetni. Ennek számos

opciója van. Ilyen az ideológiai oktatás, azaz a pártiskolák létrehozása [Kornai, 1992], olyan politikai mozgalmak megszületése, melyek egy bizonyos célt tűznek ki maguk elé (Kínában számos ilyen volt, legutóbbi a Xi Jinping által 2012-ben indított anti-korrupciós kampány), valamint a személyi kultusz és az azzal együtt járó propaganda.

Yang Zhou tanulmányában Kornai, illetve Congleton munkáját továbbdolgozta és kiterjesztette a pártvezető és a polgármester szerepére annak érdekében, hogy megfigyelje a fékek és ellensúlyok rendszerét az egypárti kommunista Kínában. A jövőbeni kutatások figyelmébe ajánlja a kollektív döntések valószínűségi függvényének továbbgondolását, általánosítását.

Bartók Viktor²¹ - Kozák Sándor²²

***

JÁNOS KORNAI'S INSIGHTS FOR CHINA'S TRANSFORMATION - BESZÁMOLÓ DAVID DAOKUI LI, CHENGGANG XU, YIJIANG WANG, YINGYI QIAN ÉS CHONG-EN BAI ELŐADÁSÁRÓL, ILLETVE A ROUNDTABLE DISCUSSION ON CHINA CÍMŰ KEREKASZTALBESZÉLGETÉSRŐL

A Kornai János tiszteletére rendezett konferencia kiemelkedő eredménye volt a vezető kínai közgazdászok által tartott prezentációk és a részvételükkel zajló kerekasztal-beszélgetés. Az öt előadás témája:

1. Kínai ideológia
2. Politikai és gazdasági rezsimváltások Kínában: elmélet és bizonyítás
3. A társadalmi rend elmélete. Háború, béke és az állam létrehozása
4. Regionális verseny, kockázatviselés
5. Többlet, innováció és rendszer

1. A prezentációk sorában az elsőt *David Daokui Li, a Tsinghua Egyetem professzora* tartotta. Előadásának címe „Kínai ideológia” volt.

Az előadás bevezetőjében kiemelte Kornai János hozzájárulását a szocialista rendszer politikai gazdaságtanához, és ennek részeként alkalmazta Kornai elméletét a kínai ideológia elemzésére. Előadásában azt bizonyította, hogy a kínai ideológia befolyásolja Kína gazdasági teljesítményét és a reformok irányát.

A kínai ideológia elemzése során az előadó két szintet különböztetett meg: a fenomenológiai és a metafizikait. A jelenségek szintjén, fenomenológiaiilag három elemet lehet elválasztani: a paternalizmust, a hiányt és a puha költségvetési korlátot. E mögött azonban meghúzódik egy metafizikai szint is, ami szintén három területet ölel fel: az ideológiát, a tulajdont és a koordinációt. Ezek a metafizikai szintek határozzák meg a

²¹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

²² egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

jelenségeket, és már csak ezért sem lehet az ideológiát kihagyni az elemzésből. A kérdés azonban az, amit az előadó kínai találynak is nevezett, hogy hogyan lehetséges a tapasztalt, gyors gazdasági növekedés, amit a magánvállalkozások térnyerése eredményezett, alapvető politikai/ideológiai változások nélkül. A rejtvényre az egyik megoldást az úgynevezett intézményi közelítés adja, ami szerint valójában csak az intézmények számítanak. A másik megoldás a reform kettős jellege és gradualista magyarázata, aminek a során észrevétlenül ment végbe az átmenet. Az előadó ezzel szemben egy harmadik magyarázatot javasolt: szerinte lehetséges Kornai János elmélete alapján is magyarázni a változást.

Az alapvető probléma, hogy a kínai ideológia lényegesen különbözik a korábbi Szovjetunió ideológiájától. Két tekintetben is van eltérés: (1) a hagyományos társadalmi-„népi” ideológia szintjén és (2) a hivatalos pártideológia tekintetében is.

A társadalom egészét átható kínai ideológia a konfucianizmus. A téma szempontjából a konfucianizmus három elemét lehet kiemelni. Először is, hogy a társadalmi rendben háromféle hierarchia található: a király és az alattvaló; a férj és a feleség; illetve az apa és fiú. A második jellegzetesség a kölcsönös jóakarát és kötelességek rendszere, amiből az is következik, hogy az engedelmisség nem feltétel nélküli. A kötelességek teljesítése szempontjából van engedelmisség és ez lényeges különbség az orosz modellhez képest – érvelt az előadó. A harmadik elem a „társadalmi illem”, a szokások rendje, a szertartások. Meg kell jegyezni azt is, hogy Konfuciusz elkerülte „az Istennel való párbeszédet”, a közvetlen kommunikációt, ami a kereszténységre jellemző. A konfucianizmus csak az ég által elrendelt társadalmi rend fogalmát vezette be. Ez utóbbi vonatkozásban azért van kiemelt fontossága az oktatásnak, mert nincs jelen a megvilágosodás, a kiválasztottság, ami pedig a keresztény kultúrkörnek szerves részét alkotja. A konfucianizmus szerint a tanárunk, tanítónk olyan, mintha az apánk lenne. A konfucianizmus talán éppen azért maradhatott a hatalomban annyi ideig, mert az oktatásnak kiemelt szerepet szánt. Meg kell jegyezni azt is, hogy a konfucianizmusnak ez az oktatási vonása kifejezetten megerősödött a 70-es évek végétől kezdődő reformidőszakban. A másik példa arra, hogy Kína népi ideológiája nem érthető a konfucianizmus nélkül, a közigazgatási vizsgák, amelyek a mai napig megmaradtak.

Ennek az a következménye napjainkra nézve, hogy a kínai társadalomnak erős preferenciái vannak – legalábbis a nyugati társadalmakhoz képest – a nemzetiség, a társadalmi rend és az erős kormányzás iránt, ami bizonyos mértékig magába foglalja az erős vezetőt is. Az előadó hangsúlyozta, hogy nem szeretne állást foglalni, értékítéletet mondani a két társadalmi modellről, de megértésükhöz szükség van az ideológiai különbségek bemutatására.

A következő szakaszban a két párt, azaz a Kínai Kommunista Párt és az egykori Szovjet Kommunista Párt ideológiai különbségét mutatta be az előadó. Kiindulásként a két párt megalakulását elemezte. A hivatalos kínai párttörténet szerint a KKP-t tizenkét alapító hozta létre, közöttük két külföldi volt, egy német és egy orosz. Sanghajban, ahol a KKP született, a párt létrehozásának elsődleges célja a nemzeti felemelkedés és a nemzeti újjáépítés volt, összhangban a konfucianus hagyománnyal. Kína hanyatlását, amit az 1840-es ópium háború, az 1895-ös kínai-japán háború és az 1919-es párizsi békeszerződés eredményeztek, szerették volna megállítani és visszafordítani. Ebből a

szempontból az orosz forradalom csak inspirálta őket és nem egy követendő modellnek tekintették azt.

Ez az averzió az orosz-szovjet befolyással szemben végig kísérte, kíséri a KKP történetét. Első példája a híres hosszú menetelés volt, ami katasztrófális vereségek után következett be 1933 és 1935 között. Ezeket a vereségeket a párttörténet ma már egyértelműen egy olyan osztrák kommunista, Otto Braun hibáira vezeti vissza, akit a szovjetek küldtek a kínaiak támogatására. Az ő katonai hibái vezettek a 30-as évek hatalmas vereségeihez és veszteségeihez. „Ne bízz a szovjetekben” – ez volt a titkos (vagy nem is olyan titkos) jelszó a kínai kommunisták körében.

Mao Ce-tung, aki 1939-ben átvette a hatalmat a KKP-ban, egyértelműen le akarta választani a pártot a szovjet befolyásról. Mao filozófiájának két fontos eleme volt David Daokui Li szerint: a gyakorlat és az ellentmondás. A gyakorlatközpontúság, vagy pragmatizmus azt jelentette, hogy minden elméletnek a gyakorlatból kell következnie. Ez a közelítés egyértelműen amerikai hatásra született, John Dewey, amerikai pragmatista filozófus munkásságának hatására. Elméletének másik sarokköve az ellentmondás elve volt: a társadalmi fejlődés a tézis és antitézis harcának eredményeként születik meg – ezt a hegeli hagyományt vette át Mao. Mao ezt a két elemet alkalmazva fogalmazta azt a híres tézist, hogy a kínai forradalom mindenekelőtt parasztforradalom és nem a munkásosztály harca, mint a Szovjetunióban. Ebből az is következett, hogy a KKP nagyon pragmatikusan viszonyult a hatalom kérdéséhez. Ennek pozitív és negatív vonatkozásai egyaránt voltak. Pozitív vonatkozása „az igazság kutatása a tényeken keresztül” elv. Az igazság nem lehet a tények ellenében, Mao ezt az úgynevezett metafizikai szemléletet Sztálinhoz rendelte. Szintén pozitív vonás a 22 éves katonai küzdelem, a túlélés ösztönének fenntartása és működtetése. És végül előrelépés volt az a felismerés, hogy a kínai ügyeket kínai közelítéssel kell megoldani. Negatív összefüggésnek tekinthető a Nagy Ugrás, a kulturális forradalom és talán a koreai háború is az előadó szerint.

Mao öröksége folytatódott Teng Hsziao-ping ideológiájában. Ez fejeződött ki abban a tételben, hogy nem tudjuk, hogy mi a szocializmus. Csak azt tudjuk – állította Teng –, hogy a szocializmus prosperálóbb kell, hogy legyen a kapitalizmusnál; a szegénység nem szocializmus. Kína régóta a szocializmus primitív szintjén áll, ezért meg kell tanulnia, hogyan lehet gazdaságilag prosperáló. Nem érvelni kell – hangsúlyozta Teng, csak csinálni. Ez magyarázza, hogy neoliberais és neokonzervatív közgazdászok egyaránt előadhattak Kínában. Ezt az örökséget vitte tovább Csiang Cö-min is. Csiang szerint a kommunista pártnak reprezentálnia kell a termelés leghaladóbb erőit, a haladó kulturális hagyományokat és a kínai nép többségének alapvető érdekeit. Ebből fakadóan a vállalkozók is részesei lehetnek a kommunista párt ideológiájának.

Hszin Csin-ping ideológiájának szintén három sarkalatos eleme van: 1) hűnek maradni a párt eredeti küldetéséhez, a nemzeti újjászületés álmához; 2) Kínának keresnie kell a kormányzás és a fejlesztés saját útját, azaz nem importálhatja más országok modelljét és ne exportálja saját modelljét más országba és végül 3) a párttagoknak fegyelmezettnek kell maradniuk. Ebből a három alapelvből, különösen talán az utolsóból fakad, hogy a magántulajdon nemcsak tolerálható, hanem támogatható is. A kormányzat ellenőrizheti a kulcs termelési tényezőket olyan eszközökkel, amelyek learatják a fejlődés eredményeit és kisimítják a gazdasági hullámzásokat. A Nyugattól való tanulás a gazdasági siker kulcsa, de Kínának politikailag és ideológiailag önállóan kell maradnia.

Ez utóbbi azt jelenti, hogy nem valószínű, hogy Kína követné Japán vagy Korea példáját politikai és ideológiai értelemben. Az sem valószínű, hogy a belpolitikában egy szingapúri rendszer valósulna meg. A nemzetközi viszonyokban pedig Kína nem fog a Szovjetunió helyébe lépni, nem akar olyan típusú világhatalom lenni. Inkább az valószínű, hogy Kína és az Egyesült Államok a világnak két különböző, egymással nem diametrikus ellentétben álló ideológiát és intézményi rendet fog kínálni.

2. *Chenggang Xu*, a *Cheung Kong Graduate School of Business közgazdaságtan professzora*, a kínai közgazdasági díj, a kínai kormány által alapított China Economics Prize első díjazottja volt a következő előadó, aki egy tanulmányát ismertette „Politikai és gazdasági rezsimváltások Kínában: Elmélet és bizonyítás” címmel. Az előadás bevezetésében részletesen elemezte Kornai János és Eric Maskin hatását a kínai gazdaságpolitikára. Kornai munkásságából kiemelte, hogy elemzésének kiindulópontja a hatalom kérdése volt, és ez unikálissá teszi kutatásait a mai közgazdaságtudományban. Ez különösen fontos a mi térségünkben, hiszen a kommunista pártok hatalomgyakorlása során a hatalom élet és halál kérdése, és a fő téma, hogy a hatalomgyakorlásának ez a módja hogyan változtatható meg.

Chenggang Xu is abból indult ki, ami Kornai János jelenlegi munkásságának is az egyik fontos pontja: a totalitarizmus és az autoritarizmus megkülönböztetéséből. A totalitarizmus egypártrendszerű diktatúra, amelyben a párt minden szervezetet ellenőriz, beleértve a cégeket is. Ezzel szemben az autoritarizmus keretei között a párt feladja az ellenőrzést bizonyos területeken, létezhetnek független szervezetek, például magáncégek. Az autoritarizmus ezért egy kevésbé szélsőséges forma. A két forma közötti viszony nem monoton, vissza is fordulhat egyik viszony a másikba.

Ha a Kínai Kommunista Párt politikáját vizsgáljuk Mao után, akkor azt lehet látni, hogy a fő cél mindig a rendszer stabilitása volt. Ennek érdekében engedték meg a magáncégek létezését, aminek eredményeként kétszámjegyű növekedés jött létre, és ez indokolta azt is, hogy 2002 után már elkezdődött az autoritarizmus felé való elmozdulás. Ennek első jele volt a párt alkotmányának kiegészítése. Megjelent egy kifejezetten antimarxista elmélet, az úgynevezett három képviselő elve. Ennek része, hogy a vállalkozások a politikai elit részét alkotják, aminek az oka kifejezetten az volt, hogy a magánvállalatok kihívást jelentettek a párt számára. A legtöbb vállalkozó ugyanis nem volt párttag, a magánvállalatok többségénél a pártnak nem volt képviselője és jelentős részben kívül estek a párt ellenőrzésén. A rendszer megváltoztatása abba az irányba, hogy ezt a pártépítési deficitet ellensúlyozzák, elkerülhetetlennek tűnt és az autoritarizmus erre adott válasznak tekinthető.

Chenggang Xu erre a problémára egy formális modellt épített. A modell azon alapult, hogy a párt maximalizálni szeretné a hatalmát, míg a vállalkozók a profitjukat, jövedelmüket maximalizálják. Ehhez meg kell jeleníteniük politikai szempontjaikat, érdekeiket, amelyek lehetnek homogének és heterogének egyaránt. A modell módszertani kerete a játékelmélet volt, és azt az eredmény hozta, hogy egyensúly a két törekvés között akkor van, ha a vállalkozók politikai preferenciái elég homogének ahhoz, hogy azt a párt meg tudja jeleníteni és kezelni tudja. Ha a preferenciák homogének, akkor nincs szükség erőteljes beavatkozásra. Ha azonban a vállalkozások politikai preferenciái túlságosan heterogének, akkor a pártnak a hatalom stabilizálásához olyan intézmények-

re van szüksége, ami a vállalatokat „benn tartja” az államban. Ez az autoritarianizmus rendszere.

A preferenciák megváltozásának, homogénből heterogénbe való átfordulásának empirikus bizonyítéka a már említett 2002-es alkotmányváltoztatás. Ekkor mélypontra süllyedt a párt alapszervezeteinek növekedése, pontosabban csökkent az alapszervezetek száma, ami egyértelműen a magánvállalatok térnyerésének volt köszönhető. Szintén ebben az időszakban esett a mélypontra a pártba újonnan belépők száma is. Az empirikus bizonyítás része, hogy a bankkölcsönök odaítélésében is jelentős változás ment végbe 2002 előtt és után. Előtte kiegyenlített volt az arány abban, hogy párttagok és nem párttagok egyaránt részesültek banki kölcsönökből, utána viszont egyértelmű elmozdulás történt a párttagok felé, jobban preferálta őket a pénzügyi intézményrendszer. Az előadó megvizsgálta azt a lehetőséget is, hogy azok a vállalkozók, akik bankkölcsönt szerettek volna felvenni, beléptek-e a pártba, és ez magyarázná-e az elmozdulást a bankkölcsönök politikai jellege tekintetében, de a statisztikai elemzés ezt nem támasztotta alá. Az ökonometriai elemzés egyértelművé tette, hogy a régebb óta párttagok jutottak hozzá inkább a bankkölcsönökhöz. Az autoritarianizmus felé mutató lépésként kell értékelni azt is, hogy 2001 óta minden vállalatnál létre kell hozni szakszervezetet, és a kommunista párttagok által vezetett cégek jobban követik a törvényt, létrehozzák a szakszervezetet.

Chenggang Xu összefoglalóan megállapította, hogy a KKP alkotmányának változásai hatalmának megszilárdítását célozta. Zöld lámpát adott az úgynevezett „optimális politikának”, ami azt jelentette, hogy vonzóvá kell tenni a vállalkozók számára a KKP-t. Az elméleti előrejelzés és az empirikus bizonyítékok azt mutatják, hogy az új rezsim tőkeáramot nyújt a vállalkozó párttagoknak. Ez növelte a pártba belépők és az alapszervezetek számát. Hosszú távon ez azt támasztja alá, hogy a vállalkozók politikai preferenciái heterogénebbek lehetnek, hiszen intézményesülni fog ellenőrzésük és befolyásolásuk. A vállalkozók ugyanakkor többet is foglalkozhatnak politikai preferenciáikkal, ezek a tényezők pedig növelni fogják azt a költséget, amivel a vállalkozókat „ki lehet fizetni”, azaz lojálissá lehet tenni őket a rendszer iránt, ami végső soron elvezethet a rendszer destabilizálásához.

3. Chenggang Xu-t *Yijiang Wang* követte. A *humán erőforrás menedzsment professzora szintén a Cheung Kong Graduate School of Business -en*, először köszöntötte Kornai Jánost, és több anekdotát elevenített fel vele kapcsolatban. Ezt követően tért át előadására, aminek címe „A társadalmi rend elmélete. Háború, béke és az állam létrehozása” volt. A vizsgálat tárgya az állam működéséhez szükséges erőszak szintjének meghatározása volt. Wang professzor kétfajta államot különböztet meg: az erőszakos és a szerződésen alapulót. Amellett érvelt, hogy amikor az államok erőszakot használnak a nyereség elosztásához, akkor a társadalmi rend stabilitását a jólét és a technológia határozza meg. Az előbbi motiváltságához, az utóbbi az eszközök meghatározásához szükséges. Az újraelosztás iránti igény nő, ha a gazdagság nő, és ennek formáját, eszközeit a rendelkezésre álló technológia határozza meg.

A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a növekvő és koncentrálódó gazdagság ösztönzi az újraelosztásra való hajlamot, beleértve annak erőszakos formáját is. Az az igény, hogy a gazdagoktól elvegyenek és odaadják a szegényeknek, erősödik az összjő-

vedelem növekedésével. Ennek formáját tekintve megállapítható, hogy a társadalmak az erőszak és a béke ciklusain mennek keresztül, és ezek a ciklusok egyben a tőke felhalmozásának és lerombolásának ciklusai is. A társadalmi nyomással összhangban a politikai trendek is ingadoznak a hatékonyságot támogató decentralizálás és a hatékonyságot ugyan csökkentő, de a politikai nyomást kielégítő, ellenőrző-újraelosztó szerep között. Kína 40 évvel ezelőtt egy olyan reformot kezdett el, aminek eredményeként a gazdagság jelentősen megsokszorozódott, így jelentősen nőtt a társadalmi egyenlőtlenség is, ezért az inga most az ellenőrzés és az újraelosztás felé mozdult el.

A fenti gyakorlati tapasztalatot Wang professzor egy játékelméleti modellen keresztül mutatta be. Két játékos van, akik egyaránt K összegű gazdagságot birtokolnak, de különböző technológiákkal rendelkeznek. A játék során azt kell eldöntenünk, hogy háborúznak-e vagy békét kötnek egymással. Az első döntés, amit meg kell hozniuk, hogy fegyverkeznek-e, ami rendelkezésükre álló technológia függvénye. Ha olyan fegyverekkel, erőszakos eszközökkel rendelkeznek, ami az elosztást hatékonyra teheti, akkor érdemes erre erőforrást fordítani.

A formális levezetés alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy amikor a felhalmozott gazdagság szintje alacsony, akkor nem éri meg háborút vállalni, a béke a stabil állapot. Ezt nevezte az előadó az édenkertnek vagy rousseau-i hagyomány relevanciájának. Amikor azonban a gazdagság növekszik, akkor elérhet egy olyan pontot, amikor már megéri háborúzni és befektetni a háborús eszközök fejlesztésébe.

A háború feltétele azonban nemcsak a gazdagság, hanem a technológia, beleértve a haditechnika állapota is. Ebben a helyzetben az állam alapítása az erőszak minimalizálásán alapul. Ezt az aktust két elv alapján lehet megtenni, és ezzel visszajutottunk a kutatás kiindulópontjához. Törekedhet az állam erőszak segítségével a helyzet stabilizálására, ehhez koncentrálnia kell a gazdagságot és a technológiát. Vagy alapulhat az állam meggyezésén is, a hatalom megosztásán és a Pareto-javításra való törekvésen.

Wang professzor egyértelmű volt abban a tekintetben, hogy az állam alapítása mindenképpen jobb az állampolgárok számára annál, mintha nem alapítanak. Ha az állam fenntartja a békét, ellenőrzi a költségvetést és egyesíteni tudja az állampolgárokat, ez a fejlődés forrása. A történelmi példák alátámasztják ezt az újraelosztó funkciót, ami egyben a béke egyik biztosítója is. Mindazonáltal a növekvő és koncentrálni kezdő gazdagság egyre jobban ösztönzi az újraelosztást és az ehhez szükséges erőszakos eszközök használatát, ami miatt elvész az ösztönzés a hatékonyságra és a gazdaság növelésére. Az inga tehát visszalendül, felerősödik a decentralizálódásra való hajlam, ördögi köröket kaphatunk csak. Ebből a demokrácia segítségével lehet kilépni az előadó szerint, ami az államalapítás másik, szerződésen és Pareto-optimalitáson alapuló elvét igényli. A demokrácia nem pusztán megszabadulás a diktátortól, mert ez csak visszalöki a társadalmat a háborús állapotba, hanem a részvétel a döntéshozatalban. A politikai gazdaságtani kérdés tehát az, hogyan lehet tartósan államot fenntartani demokratikus eszközökkel, a közjóra való tekintettel.

A játékelméleti modell elmélettörténeti összefüggésekre is támaszkodik. Thomas Hobbes érvelt amellett, hogy a természeti állapot mindenki háborúja mindenki ellen, és vele szemben Jean-Jacques Rousseau támaszkodott az édenkert koncepciójára. Wang professzor ezt a két hagyományt nem egymást kizáró, hanem egymást követő modelleként értelmezte. Mi dönti el, hogy el tudunk-e jutni a szerződésen alapuló államhoz,

a demokratikus berendezkedéshez? Mai tudásunkkal azt mondhatjuk, hogy az intézmények számítanak. Ezek tanulmányozása révén lehet kimutatni, hogyan lehet államot létrehozni az egyetértésre alapozva. Az intézmények közül a legfontosabbak a tulajdonjogok, de a kérdés nem pusztán ezek egyértelmű rögzítése, hanem fontos annak eldöntése is, hogy ezek a meghatározások egy olyan szerződés eredményeként születtek, amelyeket a hatalom kötött a néppel, vagy pusztán magánmegállapodások eredményei. A magánmegállapodások azok, amikor látszólag horizontális szerveződések szavatolják a tulajdonjogokat, implicite ugyanis lehetnek hierarchikusak, hiszen a csere lehet kiero-szakolt is. Szintén fontos kérdés, hogy az államokat hogyan lehet megkülönböztetni, és hogy az emberek jobban járnak-e egy ragadozó állammal, mint a kaotikus helyzettel – zárta előadását Yijian Wang.

4. A negyedik előadó *Chong-en Bai* volt, a *Tsinghua Egyetem közgazdaságtan professzora* és *National Institute for Fiscal Studies of Tsinghua University igazgatója*, kutatási témája az intézményi közgazdaságtan. Az előadás témája az volt, hogyan tud a kínai gazdaság ilyen jól teljesíteni ennyire alacsony színvonalú intézményi környezetben. Különböző példákat említett az előadó erre a rossz, alacsony szintű intézményi környezetre. A „rejtvényre” adott egyik válasz álláspontja szerint a verseny a válasz kérdésre, méghozzá elsősorban a régiók közötti verseny.

A regionális verseny azonban több problémát is felvet. Az egyik, hogy a régióknak elvileg jó környezetet kell biztosítaniuk a gazdálkodóknak, aminek javítani kellene az intézményi keretet, de mégsem ez a helyzet. Az előadó egy példát mesélt el illusztrációként. A példa szerint egy helyi vállalkozót a különböző szintű hatóságok egymás között „dobáltak”, és ennek eredményeként az az üzlet nem jött létre. A példa azt illusztrálja, hogy a helyi, regionális szintű hatóságoknak joguk van ahhoz, hogy válasszanak a vállalatok között, és eldöntsék, hogy mely vállalatra tartanak igényt és melyekre nem.

A második kérdés a regionális verseny kapcsán az ösztönzők elégségsége. Az előadó bizonyította, hogy a helyi önkormányzatnak van hatalma ahhoz, hogy eltérjen a központilag megállapított szabályoktól. Ezzel a vállalkozókat nem a szabálykövetésre ösztönzik, hanem arra, hogy a közvetlen politikai kapcsolatokat keressék. Ezt nevezte az előadó korrupciónak, és ez a korrupciós jelleg az, ami nemcsak Kínát, hanem nagyon sok fejlődő országot jellemez. Ami Kínát megkülönbözteti a többiektől az a „szelektív korrupció”, az a mechanizmus, amiben a teljesítményt felmutató vállalatot bevonják a korrupcióba, és a vállalat, ha túl akar élni, akkor el kell, hogy fogadja ezeket a „játékszabályokat”.

Tegyük fel – ismertette hipotetikus modelljét az előadó –, hogy vállalkozást indítunk, kockázatot vállalunk. Tegyük fel, hogy versenytársunk lesz, akinek a technológiája talán jobb is a miénknél, de akinek persze, ahogy nekünk is korábban, be kell fektetnie a vállalkozásába. Mit tesz a kormányzat? Nyilvánvalóan meg fogja védeni a már bennlévő céget, hiszen a korábban említett korrupciós jelenség miatt erősen összekapcsolódnak. Ez természetesen ellentmond a teljesítményelvnek, de itt lép be a regionális verseny, a régiók közötti rivalizálás. Az új, hatékonyabb cég másik régiót fog keresni, ahol a bennfentes cég nem működik. Kínában szerencsére a piac integrált, a régiók nem tudják megvédeni a piacaikat a versenytől. Miután azonban minden régióban a helyi

hivatalnokok korrumpálnak, ebben azonosság van, ezért a piac nem tisztul meg, csak a „korrupciók közötti verseny” érvényesül.

Hozzá kell azonban tenni, hogy ez a korrupciós mechanizmus csak akkor tud működni, ha a helyi hatóságok azokat korrumpálják, akik teljesítményre képesek, vagy legalábbis a korrumpált cégek között nagy arányban vannak ilyenek. Az előadó ismertetett egy empirikus bizonyítékot is arra nézve, hogy a teljesítményelv érvényesül Kínában, még ha ellentmondásos módon is. Érvelése szerint Kínában nagy családi hálózatokon alapuló cégek léteznek. Nem feltétlenül egy nagy családi vállalat létezik, jellemzőbb inkább, hogy vállalati hálózatok léteznek, amelyekben a kereszttulajdonlás erős. Ezeknek a hálózatoknak a középpontjában áll egy cég, amelyik – éppen a jelentős vállalati hálózat miatt – kevésbé van kitéve a helyi hatóságok korrupciós hajlamának. A kutatók azt találták, hogy egy cég minél közelebb van a központi céghez, annál könnyebben jut tőkéhez, annál termelékenyebb, és annál jövedelmezőbb is.

A nagy kérdés, hogy ez a rendszer meddig tartható fenn? Az első kérdés, hogy ez az ösztönzési rendszer, tehát az, hogy a helyi hivatal korrumpálása az üzleti siker feltétele, meddig tud működni, mikor vesz el a vállalkozó kedve az üzlettől. A második kérdés, hogy a helyi önkormányzat korrumpáltsága mennyire torzítja el a piacot. A kutatások azt bizonyítják, hogy ez a modell rövid távon lehet csak életképes, hosszú távon fenn tarthatatlan.

5. Az utolsó előadó *Yingyi Qian* volt, közgazdaságtan professzor, a *Tsinghua Egyetem School of Economics and Management* dékánja, a kínai közgazdasági díj, a kínai kormány által alapított China Economics Prize másik díjazottja. Előadásának címe „Többlet, innováció és a rendszer” volt. Az előadás bevezetőjében Qian professzor szintén néhány anekdotát elevenített fel Kornai Jánossal kapcsolatban, majd rátért Kornai elméleti rendszerének alkalmazására.

Az előadás címében megjelenített három fogalom egyben Kornai elméletének három pillére is, ezek a fogalmak ugyanis jól reprezentálják a kapitalizmus lényegét, és élesen szembeállíthatók a szocializmus fogalmával. Az első a többlet, ami a kapitalizmus jellemzője, és nem a szocializmusé, aminek a lényege a hiány. A második, hogy a többletből szükségképpen innováció és vállalkozás következik, mert ez a többlet forrása. Az erőforrások feletti rendelkezés és a verseny az, ami innovációra fogja ösztönözni a vállalkozót, és ez vezet el a többletkez. Ez a kapitalizmus alapvető logikája. Az innováció és dinamizmus a kapitalizmus valódi előnye a szocializmus felett, és nemcsak az erőforrások feletti rendelkezés más formája.

Ezt a keretet érdemes alkalmazni Kínára. A 90-es évek előtt Kína hiánygazdaság volt, de a 90-es évektől Kína egyértelműen a többlet által vezérelt, innovációra épülő gazdasággá tudott válni. Ennek egyik bizonyítéka, hogy ma már a kínai kormányzat csökkenteni akarja a többletkapacitások növekedését, ami azt jelenti, hogy a kínai piac jelentősen meghaladja a keresletet.

Ezután a második fogalom, az innováció elemzésére tért át az előadó. Ez némileg nehezebben elemezhető és mérhető fogalom, de az előadó statisztikai adatokkal bizonyította, hogy bizonyos területeken Kína meghatározóvá vált a technológiai fejlesztésekben. Négy ilyen területet emelt ki: a gyorsvasúthálózatot, az elektronikus kereskedelmet, a mobiltelefonon keresztüli fizetések rendszerét és az osztott biciklihasználatot.

Ezek az innovációk természetesen nem olyan jelentősek, mint az ókori kínai innovációk (például a lőpor, a papír stb.), de mégis elmondható, hogy ezeken a területeken ma Kína világszínvonalú.

Az innovációs teljesítmény második részét azok az iparágak alkotják, amelyekben Kína első körös beszállítóvá vált. Ilyen például a mesterséges intelligencia, az elektromos autók vagy az atomerőművek. És természetesen vannak olyan területek is, ahol le vannak maradva a fejlődésben. Visszatérve azokra a területekre, ahol Kína vezet a műszaki fejlődést, látható, hogy leszámítva a gyorsvasúti rendszert, amit az állam hozott létre, a többi területen magánvállalatok domináltak a fejlődést. Ez jelentős különbség a szovjet fejlődéshez képest, ahol minden állami csatornákon keresztül történt. Kínában ezzel szemben a magánszektor dominál, amit az előadó azzal is igazolt, hogy a 10 milliárdos bevételt produkáló startup cégek közül 4 kínai, 6 amerikai. Meg kell említeni azt is, hogy a Huawei a leginnovatívabb cégek között van ma a világban.

Kína még közepes jövedelmű ország, nem fejlett ország – állapította meg az előadó. Mindamellett meg kell válaszolni azt a kérdést is, hogy milyen rendszernek nevezhető Kína? Biztos, hogy nem liberális demokrácia, de vajon államkapitalizmus-e vagy tiszta szocializmus? Ennél fontosabb kérdésnek tekinthető, hogy totalitáriánus rendszer-e Kína? Ennek megítélésében Kornai „A szocialista rendszer” című munkájára lehet támaszkodni, amelyben a rendszert a hatalom, az ideológia, a tulajdon és a koordinációs rendszer alapján jellemezte Kornai János.

Kína ez alapján a következőképpen jellemezhető: a KKP osztatlan hatalma; kevert ideológia a leninizmusból, marxizmusból, konfucianizmusból és a nacionalizmusból; a tulajdonviszonyok szintén keverték, sem kizárólagos állami, sem kizárólagos magántulajdonú vállalat nincs; és végül a koordinációs mechanizmus inkább piaci mechanizmus, de erős állami szerepvállalással. Azaz Kína nem klasszikus szocializmus, de nem is klasszikus kapitalizmus.

Mi az oka Kína sikerének? Az előadó szerint ennek alapvető oka az innováció, nem a spekuláció. Viszont az sem állítható, hogy mindent Kína fedezett volna fel. Kína azonban képes volt ötvözni a különböző új ismereteket, technikákat és technológiákat, és ez a fejlődés hajtóereje. A gyorsvasút esetében például a német és a japán technológiákat tudta egyesíteni és nagy méretekben alkalmazni. Ugyanez igaz az elektronikus kereskedelemre, amit még nem elemeztek eléggé a különböző kutatásokban.

Az alapvető probléma az innováció és a rendszer működése közötti ellentmondás. Sokan mondják, hogy a kínai innováció valójában egyszerűen lopás – fogalmazott az előadó, és sokan mondják, hogy a hidegháború fog visszatérni. Nem tudunk biztos állításokat tenni a rendszer lényegétől és az átalakulás formájáról – hangsúlyozta az előadó, de talán helyes emlékezni Winston Churchill 1942-ben mondott szavaira: „Most nem a vég van, de nem is a vég kezdete, hanem talán inkább a kezdet vége.”

ROUND TABLE DISCUSSION ON CHINA – KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS KORNAI JÁNOS TANÍTVÁNYAIVAL

Február 22-én került sor a kínai közgazdászokkal folytatott kerekasztal-beszélgetésre. A kerekasztal résztvevői egyet értettek az előadókkal, azaz David Daokui, Chenggang Xu, Xijiang Wang, Chong-en Bai és Yingyi Qian profeszorokkal. A beszélgetést Székely-Do-by András, az Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszék docense vezette.

Az első kérdés, amit a moderátor feltett Kína politikai és gazdasági rendszerének meghatározására vonatkozott. Azt firtatta Székely-Doby András, hogyan lehet definiálni a kínai modellt. Yingyi Qian válaszolt először a kérdésre. Elsőként leszögezte, hogy Kínában a pénzügyi piacokat leszámítva lényegében liberalizáltak a piacok, a korlátokat lényegében megszüntették vagy legalábbis jelentősen enyhítették. Ugyanakkor az állami tulajdon aránya magas és nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a magánvállalatok is jelentős kölcsöntőkével működnek, ami szintén árnyalja a tulajdonviszonyok megítélését. A tulajdonviszonyok pedig fontosabbak, mint a címke, amit ráaggatunk egy országra – vagyis hogy kapitalizmusnak vagy szocializmusnak nevezzük.

Chong-en Bai ehhez azt tette hozzá, hogy különbség van a magán- és az állami cégek működése között. Ez nemcsak a hitelhez jutásban mutatkozik meg, hanem a munkaerőpiac vonatkozásában is. Ezen a területen, a hukou-rendszeren kívül mindenben eltérnek egymástól a piacok: mások a fizetések, mások a juttatások, a munkaidő és még lehetne sorolni az eltéréseket. Szintén különbségek vannak a tőkeköltésekben is, hiszen a hitelhez jutás tekintetében a politikai vezetéshez fűződő kapcsolat alapvető jelentőségű. Ez alapján lehet az államkapitalizmusra emlékeztető elemeket találni Kínában, mert a politikai vezetőkhez fűződő utakban nem ugyanolyan lehetőségekkel rendelkeznek a vállalkozások. Összességében tehát Kínát piactudáságnak lehet tekinteni, de különböző árnyalatokkal.

David Daokui a két korábbi álláspontot némiképp árnyalta. Az ő álláspontja szerint az állam és a vállalkozó közötti viszony átalakult az elmúlt években. A 70-es évektől lényegében a világgazdasági válságig a vállalkozások egyre szabadabbak lettek, egyre jobban függetlenedtek az államtól. Az utóbbi években azonban az inga elkezdett visszalendülni. Ez egy új formát eredményezett, amit a kormányzat által kiterjesztett piacnak (government enhanced market) lehet nevezni, legalábbis Daokui javaslata alapján. Jó példa erre az új modellre Jack Ma, az Alibaba tulajdonosa, aki az új telephely kiválasztása során ugyanúgy versenyeztette az egyes városokat, mint ahogy azt Jeff Bezos tette az Amazon telephelyének kiválasztása során. Daokui másik példája az új, szabályozás alapú modellre Kína WTO tagsága volt. Ezzel ugyanis Kína elindult egy szabályozott piactudáság felé és a szabályozatlanságot folyamatosan felszámolja. Összességében az állítható, hogy a nyitási folyamat halad előre Kínában.

Chenggang Xu Kína társadalmi-gazdasági meghatározása tekintetében a decentrizált autoritarianizmus fogalmát javasolta. Autoritarianizmusnak azért lehet nevezni, mert a föld kizárólag állami tulajdonban lehet. Magánszemély vagy vállalat nem birtokolhat földet, ráadásul az állami tulajdon nem a központi, hanem a helyi önkormányzatok földtulajdonlását jelenti. Ez a hatalom forrása számukra. A másik érv amellet, hogy

a rendszer autoriternek tekinthető, a független igazságszolgáltatás hiánya. Nincs a kormányzattól független igazságszolgáltatás Kínában és ez komoly korlátja a fejlődésnek.

Yijiang Wang visszatért a kapitalizmus–szocializmus megkülönböztetés értelmezéséhez. Szerinte Kínában az elosztás „se nem kapitalista, se nem szocialista”. A média, a tömegkommunikáció egyértelműen marxista irányultságú, az arra épülő fogalmi rendet használja. Az is kétségtelen, hogy a termelési eszközök termelése állami tulajdonban van. Ez azt is jelenti, hogy ezeknek a javaknak a piaca másként működik, mint a fogyasztási javaké. Ez alapján Wang azt a meghatározást tartotta érvényesnek, hogy ez egy szocialista gazdaság kínai jellemzőkkel.

Székely-Doby András második kérdése a kínai gazdaságot leginkább fenyegető pénzügyi egyensúlytalanságokra és ezek lehetséges kezelési módjára vonatkozott.

Elsőként Chong-en Bai válaszolt, aki először azt emelte ki, hogy a kormányzat három nagy veszélyforrást említ a következő évekre, évtizedre vonatkozóan: az árnyékbank-rendszert, a szegénységet és a környezetszennyezést; ebben a sorrendben. A pénzügyi problémák azonban szerinte nem magából a pénzügyi intézményrendszerből fakadnak, hanem a beruházási döntések kockázatosságából, pontosabban ezeknek a kockázatoknak a pontatlan becsléséből. Beruházási döntés háromféle lehet, három területre lehet osztani az egyensúlytalanságok forrásait: 1) az ingatlanpiacra; 2) a kormányzati infrastrukturális beruházásokra; 3) a magánvállalatok beruházásaira.

1) Az ingatlanpiacokon egyértelműen buborék alakult ki, aminek a kezelése alapvető jelentőségű. 2) Az infrastrukturális beruházások általában segítik a gazdaság fejlődését, de ma már látszik, hogy túl sokat akartak beruházni, és ezek a beruházások részben nem a termelés fejlődését segítették, céljuk az anticiklikusság volt, a válság nyomán felhalmozódott felesleges kapacitások lekötése. Ez azonban fenntarthatatlan. 3) Végül a harmadik kérdéskör talán a legsúlyosabb, ebben az esetben ugyanis a magánvállalatok túlzott beruházásai mögött a helyi önkormányzatok kötvénykibocsátásai állnak. Általában ugyanis a helyi önkormányzatok kezdeményeznek beruházást és ezt kötvényekkel finanszírozzák, itt pedig jelentős kockázatok lehetnek. A helyi önkormányzatok kötvényeinek lekötése természetesen a politikai összeköttetések függvénye is, és ezért nem lehet bízni abban, hogy vállalatok a gazdasági racionalitást mérlegelve vásárolják meg a pénzügyi eszközöket. A központi kormányzat komoly erőfeszítéseket tesz ezek ellenőrzése érdekében.

Chenggang Xu az egész problémakört elméleti alapra helyezte. Álláspontja szerint ez a puha költségvetési korlát kérdésköréhez tartozik, aminek a megkeményítése kezdődött el a 70-es évek végén. Az utóbbi 15 évben azonban ezt a terminust elfelejtették, nincs említve a propagandában és ez csapódik le az árnyékbankrendszer létében. Ráadásul nagyon érdekes és jellegzetes ennek a mechanizmusa. A bank általában jelzálogalapú kölcsönt nyújt a helyi önkormányzatnak, azaz a kötvény fedezete a föld. De a földet a bank vagy cég nem birtokolhatja, csak a használati jogot kaphatja meg a hitel fejében. A hitel a GDP több mint 280%-a. Nem ez azonban az igazi probléma, hanem a hitel sajátosságai. Ez a speciális jelzálogtípusú megoldás ugyanis pro- és nem anticiklikus jellegű, ráadásul a kockázat valójában nem a bankokat, és nem terheli a helyi önkormányzatokat sem, hiszen ezek nem tudnak csődbe jutni, főleg a vállalatokat terheli. Hasonló gondot okoznak az állami vállalatok hitelfelvételei is.

David Daokui először is Chenggang Xuval vitatkozott a számok tekintetében. A Chenggang által említett 280%-os arányt elfogadta ő is, de megemlítette, hogy ez az arány ugyanakkora, mint az USA-ban. A két ország közötti különbség a megtakarítási rátában van: ez Kínában 37%, az USA-ban 15%. A GDP növekedési üteme Kínában 6%, az USA-ban 3%. A számok tehát fontosak, mert mutatják a problémák nagyságát és kezelhetőségét.

Hasonlóan érvelt az adósság szerkezetek kapcsán. Japánnal összevetve például az látszik, hogy a kínai adósság szerkezetek ettől egészen eltérő. Kínában a központi kormányzat csak az adósságállomány 15%-áért felel, a 280-ból ennyi jut rá. A helyi önkormányzatok az adósság 30%-áért felelnek, a háztartások eladósodottsága szintén csak 30%. A 280%-ból fennmaradó maradék a vállalatok eladósodottsági szintjét mutatja, ez tehát több mint 100%. A kérdés, hogy ki képes ezt visszafizetni? Ezeknek egy jelentős része ugyanis rossz hitel (non-performing loan), a „zombie” vállalkozásoknak vannak hatalmas tartozásaik.

A probléma tehát nemcsak pénzügyi, hanem szabályozási is. Ugyanakkor Daokui szerint az árnyékbankrendszer körüli vita mesterséges is, ő nem látja annyira jelentősnek a problémát, mint ahogy az érzékelhető a szakmai közvéleményben. A kérdés inkább az adósság pénzügyi formája, azaz, hogy túlságosan likvid formában van ez az adósság, ami könnyen meg tud mozdulni. Ezt igazolja, hogy az M2 nőtt nagyra, és ez az igazi probléma, hiszen könnyen tud áldozatul esni pénzügyi pánikoknak.

A válság kezelhetőségével értett egyet Xingyi Qian is. Egyrészt a gazdaságpolitikai döntéshozók körében konszenzus alakult ki abban, hogy az árnyékbankrendszer komoly probléma. A kérdés, hogy van-e elegendő eszköz a helyzet kezelésére. Qian válasza egyértelműen az, hogy igen. Az állam rendelkezik azokkal a pénzügyi eszközökkel, hogy kezelni tudja a problémát. Ennek egyik eleme az állami földek birtoklása, bár kétségtelen, hogy az terhelt jelzáloghitellel. Másrészt az állami vállalatok profitja az államot illeti, bár ez az összeg sem számottevő. Az állam vagyona tehát összességében jelentős. Nagyon jó az adóbehajtási arány, a kínai állam adóztatási szempontból jól működő intézmény. És végül említeni kell, hogy a vállalatok gazdasági ellenőrzése is jól működik, köszönhetően a párt működésének. Amikor az volt a párt irányvonala, hogy meg kell menteni például a tőzsdét, akkor ezt a kínai vállalatok, pénzintézetek végre is hajtották – hangsúlyozta a kínai közgazdász. Ez azért fontos tényező, mert más országok nem rendelkeznek hasonló eszközökkel.

A kerekasztal-beszélgetés harmadik kérdése Kína jövőjére és a „közepes jövedelmű csapdából” (middle income trap) való kitörés lehetőségeire vonatkozott.

Chenggang Xu szerint az alapkérdés a föld tulajdona, ami szerinte megnehezíti az új növekedési pályára való áttérést. Ez pedig elkerülhetetlen, mert Japán is azon a szinten állt a 70-es években, mint Kína most. Ahogy ott is csökkentek a növekedési ütemek, úgy Kínában is csökkenés várható volt, és emögött Japánban is, Kínában is a belső fogyasztás alacsony szintje húzódik meg. Alacsony a háztartásoknál lévő jövedelem, túl nagy az adóteher és Chenggang szerint egyértelműen ez a csapda alapvető összetevője.

Chong-en Bai ezzel némileg vitatkozva egy anyagot ismertetett, ami a most elfogadott ötéves terv egyik előkészítő tanulmánya volt és amit az általa vezetett intézet készített. E szerint a potenciális GDP növekedésének fő korlátja a demográfiai visszaesés és erre kell tudni választ találni. A jelenlegi növekedési ütem kétségtelenül erőltetett, amit

az infrastrukturális beruházások húznak, számításaik szerint ezek háromszor akkora, mint a többi beruházás együttesen. A válság után erre kétségtelenül szükség volt, de ma már indokolatlan ezeket ilyen magas szinten tartani és egyre inkább kontra-produktívá válnak. A kínai gazdaság növekedési ütemét tehát ki kell simítani, ez a legfontosabb feladat. Bai kutatócsoportja ez alapján egy évi 6%-os növekedési ütemmel számol a következő tíz évben.

David Daokui szintén egy közös kutatást ismertetett arra vonatkozóan, hogyan lehet egy közepes jövedelmű országnak áttérni magas jövedelműre. Ehhez több mint 40 országot vizsgáltak és ez alapján 3 kulcstényezőt tudtak megkülönböztetni.

1) stabil kormányzat; 2) a humán tőke folyamatos javulása; és végül 3) nyitottnak maradni a magas jövedelmű országok felé. Kínának ilyennek kell lennie, ha fejlődési pályán akar maradni. Ehhez egyrészt a belső fogyasztás növelésén keresztül vezet az út, bár Daokui szerint a hivatalos statisztika alul becsüli a háztartási jövedelmeket. Másrészt az új gazdaságpolitikai irány, a „One Belt One Road” kezdeményezés adhat ehhez segítséget, mert ez jobb fejlődési pálya, mint az amerikai államkötvények vásárlása. Jelentős gazdasági növekedés a következő tíz-tizenöt évben ugyanis Közép-Ázsiában várható, ezért érdemes erre a térségre kiemelt figyelmet fordítani. Bár most Délkelet-Ázsia tűnik az új Kínának – ahogy az előadó fogalmazott – de biztos, hogy 5-6 éven belül Délkelet-Ázsia is ugyanolyan problémákkal fog küzdeni, mint most Kína. Közép-Ázsia pedig várhatóan akkor fogja átvenni a növekedési rátában a vezető szerepet.

Chong-en Bai ehhez csak azt fűzte hozzá, hogy az OBOR az infrastruktúra fejlesztésén keresztül értékes tudást tud felhalmozni és terjeszteni, illetve tőkeexportot is megvalósít.

A kerekasztal-beszélgetés hátralévő részében a közönség tehetett fel kérdéseket.

Katona Márton²³ – Trautmann László²⁴

***